

YOUNG DEFENDERS

Vulneració de drets a joves de la Mediterrània
i experiències de mobilització popular

Investigació i redacció

Nora Miralles Crespo (Sudergintza kooperatiba)

Edició i correcció lingüística

Sara Gil Ribas

Disseny i maquetació

Mireia Serrano

Coordinació

Servei Civil Internacional de Catalunya

Amb la col·laboració de

Friedhelm Schneider (EBCO)

Merve Arkun (Vicdanî Ret Dernegi)

Mesarvot

Youssef M. Ouled

Blanca Camps-Febrer

Hibai Arbide

Alfred Burballa

Équipe Media

Western Sahara Resource Watch

Oussama Borouja (Akaliyat)

Mouvement Alternatif pour les Libertés Individuelles (M.A.L.I.)

Amb el suport de

YOUNG DEFENDERS

**Vulneració de drets a joves de la Mediterrània
i experiències de mobilització popular**

INTRODUCCIÓ

Una introducció a la situació del jovent, i les seves principals problemàtiques i resistències, a la regió mediterrània..... 6

VUIT CASOS DE VULNERACIONS DE DRETS DE JOVES DEFENSORES DE DRETS HUMANS A LA REGIÓ MEDITERRÀNIA

CAPÍTOL 1

El retorn del servei militar i la repressió al dret a l'objecció de consciència 8

- L'encara tímida oposició al retorn del servei militar obligatori al Marroc i a Itàlia.
- Empresonades per no jugar a la guerra. La situació de les objectores i objectors de consciència a la regió mediterrània.
- Fugir per no morir matant. Reclutament forçat i objectors sol·licitants d'asil.

CAPÍTOL 2

Detencions arbitràries, presó i tortura contra joves i menors activistes 16

- L'aplicació sistemàtica de la detenció administrativa i la defensa de les joves palestines preses.
- Tortura i persecució a l'estudiantat organitzat i menors sahrauís per part del Marroc.

CAPÍTOL 3

Joves en lluita pel dret a la terra i resistències al neoliberalisme depredador 24

- Les soulaliyates, una lluita pels drets de les dones i contra la privatització colonial de la terra.
- Moviments urbans informals contra l'espoli de recursos als Territoris Ocupats del Sàhara Occidental.
- La resistència juvenil contra els megaprojectes al sud d'Europa.

CAPÍTOL 4

Joves en defensa del dret al propi cos i en lluita per una vida lliure de violències masclistes 32

- Lluita feminista juvenil contra l'assetjament al carrer i per la legalització de l'avortament al Marroc.
- L'inici de la fi de la impunitat per les violències sexuals al Líban.

CAPÍTOL 5	La resistència juvenil contra la persecució de la diversitat sexual i de gènere.....	38
	• A la presó per defensar els drets i les llibertats sexuals. • Assetjament, repressió administrativa i desprotecció de les joves activistes LGBTI+.	
CAPÍTOL 6	El dret al treball: resistències contra l'atur juvenil, la precarietat i l'esclavisme domèstic	46
	• Doneu-nos feina o mateu-nos", la revolta contra l'atur juvenil a Tunísia. • La lluita de les treballadores domèstiques migrades contra l'esclavisme del segle XXI.	
CAPÍTOL 7	La vulneració del dret a la llibertat de circulació i el dret a la migració i a la mobilitat.....	52
	• Criminalització i autoorganització de joves migrades i menors no acompanyades a la Mediterrània. • La vida als llimbs: llibertat de moviments, frustracions i resistències del jovent als camps de refugiats i refugiades.	
CAPÍTOL 8	Revoltés juvenils pels drets polítics, per la democratització i contra la tirania	58
	• El despertar del Hirak, l'aixecament del jovent per la justícia social al Rif. • Fora la gerontocràcia. Joves i dones capitanejant la fi d'una època a Algèria.	
CONCLUSIONS	Conclusions	64

INTRODUCCIÓ

Una introducció a la situació del jovent, i les seves principals problemàtiques i resistències, a la regió mediterrània

Històricament, i malgrat la dificultat de definir què implica ser jove, el jovent s'ha distingit, com a subjecte social i polític, per la seva rebel·lia envers la cultura dominant, els valors tradicionals i el qüestionament a les societats i generacions que el precedeixen. Aquesta irreverència ha comportat, sovint, l'estigmatització i la criminalització de les demandes, formes de vida i lluites de les persones joves, associades amb estereotips negatius, com la delinqüència, la vagància o la pèrdua moral. Aquesta invisibilització del jovent com a subjecte amb capacitat d'agència i participació ha ajudat, entre d'altres, a obviar la contribució dels i les joves i, en el cas que ens ocupa, dels defensors i defensores dels drets humans com a agents de canvi als seus territoris.

Aquesta recerca s'emmarca dins la campanya #YoungDefenders, impulsada per l'SCI Catalunya amb l'objectiu, precisament, de fer visible el rol de les joves activistes i defensores dels drets humans arreu de la Mediterrània. I és que és difícil percebre el veritable poder de transformació que tenen aquests moviments i activistes, d'on neixen les seves resistències, sense conèixer el context de vulneracions i violències que les travessen en el seu dia a dia a múltiples nivells. Una realitat sovint diluïda al mar d'experiències i vivències més generals, que no ens deixa saber quin és el paper del jovent i quins són els riscos que corren en les seves societats.

És difícil reduir a vuit tot l'univers de vulneracions que pateixen els i les joves en general —i les joves defensores de drets en particular— al sud del Nord i al nord del Sud Global, on la crisi econòmica, la cara cada vegada més salvatge del capitalisme financer i les dinàmiques colonials entre centre i perifèria continuen exprimint les generacions joves, mentre s'acosta un canvi en el clima i, per extensió, en la terra i els recursos, que augura un augment de la conflictivitat i nous moviments massius i imparables de migrades i refugiades.

Als països del Nord d'Àfrica, les primaveres àrabs —malgrat el seu resultat decebedor en termes de transformacions profundes, que es concreta en diversos capítols de l'informe— van deixar un pòsit de jovent organitzat i mobilitzat, despert i conscient, afavorint tot tipus de moviments en defensa dels drets humans, en un continent eminentment juvenil, que revifien avui en les noves lluites contra l'autoritarisme a la regió.

Als territoris encara en conflicte de Palestina, Sàhara Occidental i Kurdistan, generacions de joves reprenen la lluita històrica pels drets polítics, culturals, econòmics i socials dels seus pobles respectius, que malauradament poc o res han avançat en el reconeixement de la seva existència.

Per altra banda, als països de la riba europea, forces d'extrema dreta guanyen terreny, fins al punt de governar ja a països com Itàlia i de ser presents a la majoria de parlaments, impactant decisivament els drets i la realitat material dels i les joves —especialment de dones i persones LGBTI+, de les qui arriben creuant les fronteres i de les que no s'encabeixen en la blancor de l'elitista identitat europea.

Per situar una mirada propera i concreta en algunes de les violències materials contra les quals els i les activistes joves de la Mediterrània s'organitzen en l'actualitat, l'informe aborda, en **el primer dels seus capítols**, les vulneracions del dret a la pau que generarà, previsiblement, el retorn del servei militar en alguns països, sota l'excusa de fomentar el vincle amb l'Estat d'una joventut desencantada i desesperada per la manca de futur i feina. Aquest auge del militarisme se suma a la persecució contra els objectors i objectores de consciència que es neguen a agafar un fusell per aprendre a matar, destacant-ne el cas de l'Estat d'Israel, i a la realitat dels joves sirians que fugen del seu país escapant del reclutament forçat per part dels actors armats del conflicte.

En un món que desballesta a marxes forçades els drets i la protecció a la infància, la detenció arbitrària, tortura i empresonament d'activistes joves i menors ha esdevingut una pràctica de desmobilització sistemàtica. Especialment, als països amb conflictes històrics actius que centren el **segon capítol**. Seguit de la lluita pels recursos, per la propietat de la terra i contra les vulneracions dels drets mediambientals, en un planeta que s'asseca i es desertifica a marxes forçades, on les grans transnacionals continuen espoliant les antigues colònies i davant d'un canvi climàtic que ha deixat de ser ja una amenaça abstracta. Les resistències i victòries, els nous moviments globals que arriben trepitjant fort, però també la repressió i el càstig a qui defensa un altre model de vida, protagonitzen el **tercer capítol** de l'informe.

La violència contra les vides de les dones que aixeca resistències arreu, en plena expansió global del moviment feminista, és el fil conductor del **quart capítol**. Les joves s'organitzen —sovint exposant-se a més atacs— pel seu dret al propi cos i a l'avortament, per la reapropiació de l'espai públic i contra la impunitat de les violències masclistes, recuperant i renovant la lluita de les generacions anteriors. Un impuls al qual també se sumen els col·lectius i associacions —reflectits en el **cinquè capítol**— que lluiten per la despenalització de l'homosexualitat, perseguida encara amb presó en diversos països de la riba mediterrània, i contra els discursos d'odi institucionals i socials envers la dissidència sexual i de gènere, que aplanen el camí a les agressions i a la impunitat de qui les comet.

Les resistències col·lectives a la precarització de la vida del jovent, condemnat a la misèria generada pel desballestament de la protecció social, la temporalització de les feines i les altes taxes d'atur, però també la digníssima lluita de les esclaves del segle XXI, les treballadores domèstiques migrades —arreu, però en aquest cas, al Líban—, centren el **sisè capítol** de l'informe. El contingut del **setè capítol** està travessat, sens dubte, per tota la resta de vulneracions de drets que impacten sobre el jovent, que l'empenyen a marxar a d'altres països que li neguen aquest dret a la migració i a la ciutadania, condemnant-lo a viure sota l'amenaça permanent de la violència i la deportació, o que el confinen en camps de refugiades que esdevenen una realitat asfixiant.

El **vuitè i darrer capítol** d'aquest informe és un bri d'energia que recupera la força de la mobilització juvenil de les primaveres àrabs, exposant com es lliura la resistència actual pels drets culturals i socials dels pobles i contra l'autoritarisme, l'immobilisme i la corrupció al Rif i a Algèria, clarament liderada per les generacions joves i amb una gran participació pública de les dones, així com la lluita per la supervivència de nous models de societat al Kurdistan.

Aquest informe té com a objectiu, en definitiva, contextualitzar com impacten i quina forma prenen els atacs als drets humans de les joves defensores dels països d'aquest mar amb una història tan llarga de lluites, que els empeny i les empeny a migrar de riba a riba, quines alternatives construeixen als seus països d'origen i com s'enfronten a un present que és fosc i esperançador alhora, per construir col·lectivament un futur més digne.

CAPÍTOL 1

El retorn del servei militar i la repressió al dret a l'objecció de consciència

Si, en les darreres dues dècades, la dinàmica a la regió euromediterrània, amb excepcions com Turquia, Grècia o Algèria, era caminar cap a una progressiva desaparició del servei militar obligatori, darrerament han ressorgit iniciatives per restablir-lo, que han fructificat en el cas del Marroc o han donat lloc a primeres passes per a la reintroducció, com a Itàlia o França. El renaixement del servei militar obligatori, lluny de respondre —no cal dir-ho— a la realitat d'una guerra imminent, té una relació estreta amb l'agenda política, i especialment amb dos factors:

- El **procés de militarització i securització global**, que impacta especialment a Occident i que ha generat un retorn al paradigma de la gestió prioritària dels conflictes des de les respostes bèl·liques i a la guerra com a amenaça abstracta i constant. La reintroducció del servei militar obligatori té relació, també, amb l'augment generalitzat de la despesa militar.
- Els **discursos criminalitzadors de la joventut**, aquells que carreguen en la població jove l'origen dels fracassos de la societat, s'aguditzen de la mà de les forces polítiques de la dreta radical i l'extrema dreta actualment en auge, i es combinen amb una suposada urgència davant la **"desnaturalització" de la masculinitat** i una crida a resocialitzar sobretot els nois joves —considerats ganduls, hedonistes, apàtics i poc homes— a través de valors militars com la disciplina i l'obediència.

Soldats visitant els Alts del Golan. Per Michael Ann Cerniglia.

Joves soldats al Mur de les Lamentacions, Jerusalem. Per Harsh1.0.

Com bé apunten activistes de l'organització antimilitarista War Resisters International, l'expansió de la mili implica, també, més objectors i objectores de consciència.¹ Un dret específic del jovent, emmarcat en el dret a la pau, i reconegut a l'article 18 del Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics, que empara la llibertat de pensament, de consciència, de religió i de creences. Encara que, com indica el Consell de Drets Humans de l'Alt Comissionat de l'ONU, el Pacte no fa referència expressa al dret d'objecció de consciència, el 1993 el Comitè de Drets Humans va assenyalar que aquest dret podia derivar-se de l'esmentat article 18, "en la mesura que l'obligació d'utilitzar la força mortífera pot entrar en greu conflicte amb la llibertat de consciència i el dret a manifestar i expressar creences religioses o altres".²

Alhora, el reclutament forçat propiciat per la guerra a Síria, que ha generat un nombre rellevant d'objectors i objectores sol·licitants d'asil, se suma a la situació preocupant que viuen moltes joves a països com Turquia, Xipre del Nord, Egipte o l'Estat d'Israel, on l'objecció de consciència al servei militar és motiu de sanció, de mort civil, de persecució legal i, fins i tot, d'empresonament.

Més enllà de la persecució específica dels i les joves insubmises, el retorn del servei militar afecta de forma transversal la societat, recuperant o fomentant valors vinculats a la militarització, com la deshumanització, la resolució violenta dels conflictes, la misogínia, la LGTBI-fòbia i l'abús de poder i que, per tant, impacta no només el dret a l'objecció, sinó també d'altres drets civils, polítics i humans.

L'encara tímida oposició al retorn del servei militar obligatori al Marroc i a Itàlia

Sembla poc probable que, en un context tan convuls de protestes per la manca de llibertats i de perspectives laborals i de futur al Marroc, i especialment al Rif, la decisió governamental de recuperar el servei militar obligatori l'agost del 2018 fos un fet fortuït. Sobretot, quan el propi govern reconeixia, en proclamar l'adopció de la llei que obligarà els i les joves d'entre 19 i 25 anys a enrolar-se durant un any, que l'objectiu és "promoure el patriotisme entre el jovent, en el marc d'una correlació entre els drets i les responsabilitats".³ L'anomenat Servei Nacional Universal —que havia estat abolit l'any 2007— es planteja, també, com una sortida a la desesperada de la situació del país, amb un sistema educatiu deficient i elitista i on la taxa d'atur del jovent d'entre 15 i 24 anys és del 26 %.⁴ De fet, en la posada en marxa de la primera llei, al juny de 2019, s'hi van presentar més de 133.000 joves, entre ells 13.000 noies,⁵ fet que va empènyer el govern a augmentar de 10.000 a 15.000 les places que s'havien previst inicialment.

Tot i l'èxit d'inscripcions, que destacades activistes expliquen precisament per la dificultat general d'aconseguir una mensualitat segura i consideren fruit de la manca de solucions estructurals, abans que la mesura fos adoptada ja alguns grups de joves van mostrar públicament la seva oposició,⁶ amb la

Protesta en rebuig a servir a les forces armades d'Israel.
Per Edo Ramon.

creació d'un grup de Facebook anomenat "Agrupació Marroquina contra el Servei Militar Obligatori", que va arribar a aplegar més de 15.000 membres, i que considerava el retorn de la mili com una estratègia del govern per evitar la mobilització i autoorganització juvenil i canalitzar el descontentament per reforçar l'estatu quo. La reinstauració d'aquesta mesura hauria generat, al seu torn, altres reaccions col·laterals, com ara un augment del nombre d'adolescents de 17 anys que fugen del Marroc cap a Europa de forma irregular per estalviar-se el servei militar, segons va declarar el Conseller de Benestar Social de Melilla, Daniel Ventura, en una compareixença el mes de maig del 2019.⁷

"A Itàlia i França, el govern fa passes per recuperar un servei militar o pseudomilitar que reforci la vinculació del jovent amb l'Estat"

Des de l'Oficina Europea per l'Objecció de Consciència (EBCO, per les seves sigles en anglès) alerten, en paraules del seu president Friedhelm Schneider, que "probablement, aviat començaran a arribar casos de sol·licitants d'asil per motius de consciència des del Marroc, especialment perquè no s'hi reconeix el dret a l'objecció de consciència".

Itàlia, per altra banda, ha passat d'acollir refugiats per motius d'objecció de consciència, provinents, per exemple, de països com Turquia i Ucraïna, a plantejar-se reintroduir el servei militar i, fins i tot, fer unes primeres passes cap a aquesta direcció, de la mà del govern del Movimento 5 Stelle i la ultradretana Lega. El principal argument per restablir el servei militar obligatori està, de nou, molt vinculat a aquesta visió segons la qual el jovent ha perdut "el sentit d'Estat", per la qual cosa, en paraules del ministre de l'Interior italià, Matteo Salvini —veritable home fort del govern—, caldria "recordar els joves que, a més de drets, també tenen deures".⁸ Tot i que encara no ha aconseguit els suports necessaris per a fer-ho, el govern italià ja va fer una primera passa a finals de març de 2019, quan va aprovar el que anomena *mini naja*, un curs formatiu voluntari de sis mesos per a joves d'entre 18 i 22 anys en una caserna militar, que a més

aportarà fins a 12 crèdits formatius.⁹ Poques hores després de l'aprovació de la *mini-naja*, les principals organitzacions estudiantils i juvenils van expressar la seva oposició a la mesura, denunciant-la com "una operació de propaganda política en un moment en què cal més inversió en educació".¹⁰

A França, el govern d'Emmanuel Macron acaba de llançar —al juny del 2019— l'anomenat Servei Nacional Universal, a mig camí entre el servei civil i el militar, de caràcter obligatori i generalitzat per a nois i noies a partir de 2026 i que inclouria també elements pseudomilitars, com ara uniformes.

Empresonades per no jugar a la guerra. La situació de les objectores i objectors de consciència a la regió mediterrània

En el seu informe corresponent als anys 2017-2018, l'esmentada Oficina Europea per l'Objecció de Consciència (EBCO) reconeixia que el context de progressiva militarització no només no estava facilitant la implementació del dret fonamental a l'objecció al servei militar, sinó que es continuaven detectant vulneracions "massives i reiterades", així com "una persecució obsessiva cap als objectors"¹¹ a països com Grècia, Turquia, Xipre del Nord o Israel.

El cas de Grècia, on a més governa el partit d'esquerres Syriza, és particular. Abans de ser al govern, Syriza i el seu entorn polític participaven del moviment d'objectors de consciència,¹² fent implícit que la persecució als insubmisos, així com la fallida en el reconeixement dels seus drets i el greuge temporal entre el servei militar —d'una durada de 9 mesos— i el servei civil alternatiu —que dura 15 mesos—, canviaria amb la seva arribada al poder. Durant aquests anys, segons assegura el col·lectiu antimilitarista i antiautoritari Xupoluto Tagma ("Batalló Descalç"), la persecució d'objectors ha continuat, sobretot a través de multes i càstigs administratius, però també en forma de judicis i batudes policials.

Mobilització a Diyarbakir (Kurdistan turc). Per Vicdani Ret Derneği.

Tanmateix, el govern actual s'ha mostrat obert a negociar un canvi legislatiu, que ha cristal·litzat en la recentment introduïda Llei 4609/2019 que per alguns organismes, com l'EBCO o Amnistia Internacional, no suposa una transformació radical de la situació actual, ja que queda lluny encara dels estàndards internacionals en matèria d'objecció de consciència i no garanteix una reducció de la durada del servei civil alternatiu,¹³ desobeint les recomanacions del Parlament Europeu i del Comitè de Drets Humans de l'ONU.

Paral·lelament, les organitzacions antimilitaristes i per la pau van realitzar, al maig del 2018, una crida al boicot del comitè especial que examina les aplicacions per atorgar l'estatus d'objector de consciència, on participen oficials militars i en el qual són alts càrrecs del ministeri de Defensa els qui prenen la darrera decisió. L'objectiu és l'abolició d'aquest examen de consciència i la concessió automàtica de l'estatus d'objector per a aquells que el demanen, així com la fi de la persecució legal i administrativa als qui es neguen a fer el servei militar o el servei civil alternatiu.¹⁴

"Turquia és el cas més flagrant de persecució d'insubmisos i activistes antimilitaristes a Europa, i ni tan sols reconeix legalment el dret a l'objecció de consciència"

El govern del Xipre del Nord, la part turcoxipriota de l'illa, va presentar a principis del 2019 un esborrany —valorat de forma positiva per la Iniciativa per l'Objecció de Consciència a Xipre— a la Llei

sobre el Servei Militar, que suposaria el primer reconeixement oficial a l'objecció de consciència a l'illa. Paral·lelament, però, la persecució als insubmisos no va cessar, i el mateix gener del 2019 va ser arrestat durant tres dies l'objector Halil Karapasaoglu.¹⁵ El seu cas va ser presentat al Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH), on s'examinen també les demandes de Haluk Selam Tufanli i Murat Kanatli. L'esmena a la llei es troba actualment encara en procés de bloqueig per part d'un dels socis del govern, per la qual cosa no es preveu una fi propera de la persecució als insubmisos.¹⁶

Però Turquia és, sens dubte, el cas més flagrant de persecució als objectors. De fet, és l'únic país europeu que no reconeix ni tan sols el dret a la objecció al servei militar. Malgrat les repetides condemnes del TEDH contra el país, Turquia no ha adoptat cap canvi legal orientat a garantir el dret dels objectors de consciència a no enrolar-se com a soldats,¹⁷ en un context, a més, de conflicte obert amb la guerrilla kurda, que ben sovint ha implicat, al seu torn, abusos i vulneració dels drets humans de la població civil kurda per part de l'exèrcit.

La repressió per part de Turquia a l'antimilitarisme va força més enllà dels insubmisos, que en alguns casos, com Umut Firat Süvarioğulları, han estat més de 25 anys empresonats. També els i les activistes antimilitaristes són perseguits i assetjats per fer crides a l'objecció i mostrar la seva oposició pública a l'exèrcit. Al juny de 2018, Merve Arkun, la copresidenta de Vicdani Ret Dernegi, la principal associació turca per la insubmissió, va ser investigada per la policia antiterrorista de Diyarbakir (Kurdistan), per una protesta organitzada pel col·lectiu en el marc del Dia Internacional per l'Objecció de Consciència, el 15 maig del 2016.

A més de la persecució legal, incloent l'empresonament, els insubmisos turcs s'enfronten, com s'exposa més endavant, a una situació de mort civil que implica la restricció dels seus drets. Davant la situació de persecució sistemàtica del moviment antimilitarista i per la pau a Turquia, alguns activistes han optat per fugir i refugiar-se a països com Grècia o Itàlia, que acull l'insubmís kurd Ugur Bilkay.

Refuseniks: el cas dels i les objectores de consciència empresonades a Israel

A finals del 2017, 63 joves israelianes d'arreu del país a punt de ser cridades a files van enviar una carta al primer ministre Benjamin Netanyahu, fent arribar el seu rebuig a allistar-se a les forces armades d'Israel —les IDF— per complir amb el servei militar obligatori, pel seu desacord “amb la implementació de polítiques racistes que violen els Drets Humans a Cisjordània i la franja de Gaza”.¹⁸ Els i les joves que van realitzar aquesta acció de desobediència civil s'enfrontaren no només a passar setmanes o mesos reclosos en un calabós militar, sinó també al rebuig social, en una societat on la qüestió dels *refuseniks* —els que es neguen— genera molta controvèrsia.

En realitat, es calcula que aproximadament un 35 % de les persones cridades a files eludeixen el servei militar per motius religiosos,¹⁹ que, juntament amb els problemes de salut mental i la pertinença a la minoria àrab israeliana, són els únics casos en què Israel permet exempcions del servei militar. El percentatge de persones que rebutgen públicament de fer la mili per motius ètics o polítics, doncs, és poc significatiu, i les pròpies activistes calculen que entre 5 i 15 joves cada any fan objecció de consciència.²⁰ El procés no és pas fàcil. Aquells i aquelles que volen ser declarats exempts han de comparèixer davant d'un comitè militar, que pot dictaminar que la persona s'allisti en posicions que no impliquen combat o ús de les armes, per no comprometre les seves creences, sempre i quan es determini que la demanda d'exempció és “realment per motius de consciència i no polítics”.²¹ El comitè pot, fins i tot, rebutjar la petició si aquesta sembla constituir una acció de “desobediència civil”.

Hilel Garmi (19), Adam Rafaelov (18) i Yasmin Vered-Levy (18) són tres de les darreres *refuseniks* que fa mesos que entren i surten de la presó. Els i les activistes són acompanyades pel col·lectiu Mesarvot —Refusing to Serve the Occupation, que organitza les insubmises que es neguen a fer el servei militar per ser contràries a l'ocupació de Palestina.

El cas de Hilel Garmi, que ja suma més de 100 dies a presó entre les diferents entrades i sortides, va transcendir a l'opinió pública per l'intercanvi de cartes que va protagonitzar amb Ahmed Abu Artema, un dels líders i organitzadors de la Gran Marxa del Retorn de Gaza, en què ambdós activistes cridaven a l'acció conjunta per a "una solució basada en el principi universal de la justícia".²² Rafaelov, originari del nord del país, va ser sentenciat per un tribunal disciplinari de les IDF el juliol de 2018. A finals del 2018, el jove va haver d'entrar per setena vegada a presó, havent complert fins al moment un total de 87 dies tancat.

L'organització War Resisters International ha demanat en diversos comunicats la fi de la persecució d'ambdós activistes.²³

L'exemple dels seus companys va ser decisiu per a resoldre els dubtes de la Yasmin a l'hora de declarar-se insubmisa. "Vaig llegir les cartes entre el Hilel i l'Ahmed i em van ajudar a comprendre la complexitat de la decisió que estava prenent",²⁴ assegurava la jove en un acte públic de suport als *refuseniks*, que es va celebrar al gener del 2019 a Tel Aviv, a pocs dies de la data marcada pel seu allistament a les IDF.

Hilel Garmi. Per Mesarvot.

Una de les diferències entre el context israelià i d'altres països que persegueixen l'objecció de consciència és la presència de nombroses dones insubmises, ja que el servei militar és obligatori, si bé amb durades diferents per ambdós gèneres, i també per a les persones que no s'inscriuen dins del binarisme de gènere.

Campanya del col·lectiu Mesarvot.

Fugir per no morir matant. Reclutament forçat i objectors sol·licitants d'asil

Quan l'obligació de complir el servei militar intersecciona amb un context de guerra o conflicte, l'objecció de consciència esdevé ja no únicament un posicionament ètic o polític, sinó un acte de pura supervivència. L'asil per motius d'objecció de consciència continua essent un tema controvertit, com denunciava l'EBCO a la presentació del seu darrer informe anual, on acusava els estats de la Unió Europea d'estar denegant l'asil i retornant objectors a "països on no només els espera el servei militar obligatori, sinó coses pitjors".²⁵

Un clar exemple d'aquestes "coses pitjors" a què es refereix l'EBCO és el cas de Síria, on el servei militar obligatori ja representava una gran pressió pels homes joves abans de l'actual conflicte armat, en el qual es calcula que han perdut la vida més de 120.000 soldats. Si, prèviament, tots els joves d'ençà els 18 anys estaven obligats a fer el servei militar i

a constar com a reservistes fins els 42, sense que existís alternativa o possibilitat legal de declarar-se objector,²⁶ des de l'inici de les hostilitats armades, l'edat de reclutament forçat ha augmentat de facto fins passats els 50 anys. En diverses ocasions, a més, activistes sirians han denunciat que tant l'exèrcit siríà com milícies governamentals o altres actors armats estaven reclutant menors d'entre 16 i 18 anys com a soldats.²⁷ Alhora, la necessitat de substituir els combatents morts va dur el govern a intensificar la campanya de reclutament forçat l'any 2014, mentre que aquells que van iniciar el servei militar a l'inici de la guerra han hagut de continuar a l'exèrcit durant el conflicte.²⁸

“Per a molts joves en edat de ser reclutats o cridats al servei militar, la solució ha estat abandonar Síria —exposant-se a detencions i tortures— per buscar asil a altres països”

Els homes en edat de servir són detinguts als seus domicilis i reclutats per a l'exèrcit, en ràtzies en alguns barris i, especialment, en aquells barris i ciutats on es van produir de forma més destacada les mobilitzacions i la resistència contra el règim d'Al-Assad, als checkpoints o a la frontera. Les darreres protestes contra el reclutament forçat, a principis del 2019 a poblacions com Daraa,²⁹ evidencien la frustració dels joves i el rebuig a haver de servir a l'exèrcit, fins al punt de desaparèixer dels carrers quan hi ha patrulles de reclutament, com va succeir a Alep, on l'augment de checkpoints el febrer de 2019 va dur els homes d'entre 18 i 42 anys a amagar-se a les seves cases.³⁰

Per a molts joves en edat de ser reclutats o cridats al servei militar, la solució ha estat abandonar el país —exposant-se a detencions i tortures— per a buscar asil a d'altres països, com ara al Líban i a Alemanya. En aquest darrer país, per exemple, s'hi han refugiat joves activistes com Zain Mohammed, un objector de consciència d'Alep que “no volia entrar a l'exèrcit perquè era contrari a usar armes contra algú que no m'havia fet res”.³¹ Mohammed va aconseguir l'estatus

de refugiat, molts d'altres van haver de conformar-se amb un visat temporal que els enfronta a un possible retorn a Síria quan es consideri que les condicions han millorat. Els joves refugiats temen que allà els esperin represàlies, en virtut de la llei siriana que castiga el rebuig a servir i la deserció.

Per altra banda, la situació de mort civil a la qual s'enfronten els joves objectors de consciència a països com Turquia, Algèria o Egipte que els priva de marxar del país, obtenir el passaport, accedir a certes feines i els obliga a viure permanentment sota el risc de ser detinguts i empresonats ha dut a alguns d'aquests activistes a buscar, també, refugi a Europa. De fet, actualment les organitzacions integrants de l'EBCO a Alemanya acompanyen els casos d'un objector egipci i un algerià que han sol·licitat l'asil polític al país centreeuropeu.

¹ War Resisters International, “The return of conscription?”, 19/01/2018: <https://www.wri-irg.org/en/story/2018/return-conscription>

² ACNUDH, Consejo de Derechos Humanos, A/HRC/35/4 “Objeción de conciencia al servicio militar. Informe analítico”, 17/05/2017.

³ Europa Press, “Marruecos restablece el servicio militar obligatorio para los menores de 25 años”, 21/08/2018: <https://www.europapress.es/internacional/noticia-marruecos-restablece-servicio-militar-obligatorio-menores-25-anos-20180821082532.html>

⁴ Haut Commissariat au Plan (HCP), “La situation du marché du travail en 2018”.

⁵ Le Figaro, “Maroc: afflux de candidatures féminines pour le service militaire”, publicat el 10/06/2019: <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/maroc-afflux-de-candidatures-feminines-pour-le-service-militaire-20190610>

⁶ H24Info, “Vidéo. Des jeunes expliquent pourquoi ils refusent d'accomplir le service militaire”, publicat el 3/09/2018: https://www.h24info.ma/maroc/video-des-jeunes-expliquent-pourquoi-ils-refusent-daccomplir-le-service-militaire/?fbclid=IwAR1KEt3rQlrNnnDPD3mxzQAAPyNTDbCMzxZOGiJUDXnNHk-ZVcSWwZMb_0

⁷ El Faro de Melilla, “Aumenta la llegada de adolescentes marroquíes que huyen del servicio militar”, publicat el 3/5/2019: <https://elfarodemelilla.es/aumenta-llegada-adolescentes-marroquies-huyen-servicio-militar/>

⁸ Corriere della Sera, “Leva obbligatoria, Salvini e il ritorno della leva obbligatoria. Trenta: «Non al passo con i tempi»”, 12/08/2018: https://www.corriere.it/politica/18_agosto_12/salvini-ritorno-leva-obbligatoria-chi-o-contro-lui-9612d5b2-9e00-11e8-89df-b6a0ee1ba25d.shtml

⁹ Qui Finanza, “La Camera approva la mini naja: sei mesi in caserma e 12 crediti formativi”, 28/03/2019: <https://quifinanza.it/lavoro/video/la-camera-approva-la-mini-naja-sei-mesi-in-caserma-e-12-crediti-formativi/265548/>

¹⁰ Articolo 21 liberi di..., “Mini naja: la protesta degli studenti”, 29/03/2019: <https://www.articolo21.org/2019/03/mini-naja-la-protesta-degli-studenti/>

¹¹ EBCO, “Annual report. Conscientious objection in Europe 2017”, 10/12/2017.

¹² Batallón descalzo (2016), “Militarismo en tiempos de Syriza”, Editorial Segadores.

¹³ Amnesty International, "Greece: observations on the right to conscientious objection - serious violations of Greece's obligations towards conscientious objectors remain unaddressed in proposed bill despite some positive steps", 20/03/2019: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR2500882019ENGLISH.PDF>

¹⁴ EBCO, "Annual report. Conscientious objection in Europe 2018", maig 2019.

¹⁵ EBCO, "Northern Cyprus imprisonment of Turkish-Cypriot conscientious objector Halil Karapaşaoğlu: A blatant human rights violation", 15/01/2019: <http://www.ebco-beoc.org/node/446>

¹⁶ Vicdani Ret Dernegi, "Kıbrıs'ta Vicdani Ret İnisiyatifi: 'Vicdani Ret Yasa Tasarısı' fiili olarak kadük olmuştur", 17/06/2019: <https://vicdaniret.org/kibrista-vicdani-ret-inisiyatifi-vicdani-ret-yasa-tasarisi-fiili-olarak-kaduk-olmustur/>

¹⁷ EBCO (2018), vg. cita núm. 14.

¹⁸ Times of Israel, "Dozens of 12th-graders to defy draft over 'oppression' of Palestinians", 28/12/2017: <https://www.timesofisrael.com/dozens-of-12th-graders-to-defy-draft-over-oppression-of-palestinians/>

¹⁹ Haaretz, citant estadístiques de les IDF, "Despite Mandatory Conscription IDF Statistics: One in Six Israeli Men Doesn't Complete Full Military Service", 9/06/2013: <https://www.haaretz.com/1-in-6-israeli-men-doesn-t-finish-army-service-1.5275963>

²⁰ The Nation, "The Cost of Being a War Resister in Israel", 25/02/2019: <https://www.thenation.com/article/war-resister-israel-palestine-idf/>

²¹ Refworld, Immigration and refugee board from Canada, "Israel: The treatment of conscientious objectors called up for reserve duty or military service", 10/03/2010.

²² 972 Magazine, carta de Hilel Garmi a Abu Artema, "We all live under one undemocratic system, so we must struggle together", 2/10/2018: <https://972mag.com/we-all-live-under-one-undemocratic-system-so-we-must-struggle-together/137988/>

²³ WRI, "Israel: Refusers Hilel Garmi and Adam Rafaelov imprisoned again", 13/12/2018: <https://www.wri-irg.org/en/programmes/rtrk/co-action-alert/2018/israel-refusers-hilel-garmi-and-adam-rafaelov-imprisoned-again>

²⁴ 972 Magazine, "Gaza march leader to conscientious objectors: 'Turn your words into weapons'", 2/01/2019: <https://972mag.com/gaza-return-march-leader-people-must-turn-words-weapons/139532/>

²⁵ EBCO, press release "Non-assistance to persons in danger: EBCO criticises failure of European institutions to protect conscientious objectors to military service", 13/05/2019.

²⁶ Organisation Suisse d'Aide aux Réfugiés (OSAR), "Syrie: recrutement forcé, refus de servir, désertion", 23/03/2017.

²⁷ War Resisters International, "Syria: citizens conscripted after arrest, children recruited", 22/02/2016: <https://www.wri-irg.org/en/story/2016/syria-citizens-conscripted-after-arrest-children-recruited>

²⁸ Reuters, "Seeing No Future, Deserters and Draft-Dodgers Flee Syria", 20/07/2016: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-army/seeing-no-future-deserters-and-draft-dodgers-flee-syria-idUSKCN1001PY>

²⁹ Middle East Monitor, "Syrians protest in Daraa over military conscription".

³⁰ The Syrian Observer, "Conscription Campaign Paralyzes Aleppo", 4/02/2019: <https://syrianobserver.com/EN/features/48352/conscription-campaign-paralyzes-aleppo.html>

³¹ EBCO, vg. cita núm. 11.

CAPÍTOL 2

Detencions arbitràries, presó i tortura contra joves i menors activistes

L'empresonament de joves defensors i defensores, i especialment de menors, en general i més específicament per delictes polítics, no és en absolut un fenomen minoritari o aïllat. Human Rights Watch parla —en un informe publicat el 2016—¹ d'una situació "d'abús global de la detenció de menors", alguns d'ells i elles per actes com faltar a l'escola, escapar de casa seva, cercar asil a un altre país, mantenir relacions sexuals consensuades abans del matrimoni o avortar. S'hi sumen, també, arreu, detencions i empresonaments per motius ètnics, racials, religiosos, de nacionalitat i per control migratori, per motius d'orientació sexual i ideològics i polítics.

El Fons de les Nacions Unides per a la Infància, UNICEF, estimava l'any 2009² que més d'un milió de menors romanen empresonades o privades de la seva llibertat arreu del món, molts d'ells i d'elles en condicions insalubres, abusives i humiliants, sense accés a l'educació i sense contacte amb el món exterior i amb la família. Tanmateix, és difícil estimar la quantitat exacta de menors empresonades perquè molts governs no desagreguen les dades. La situació és especialment greu si es considera el fet que nombrosos dels països que tenen població presa menor de 18 anys són signants de la Convenció sobre els Drets de l'Infant, que va entrar en vigor l'any 1990, i estipula molt clarament en el seu articulat que "en totes les accions que concerneixen l'infant, tant si són portades a terme per institucions de benestar social públiques o privades, tribunals de justícia, autoritats administratives o cossos legislatius, la consideració principal ha de ser l'interès primordial de l'infant" (article 3), així com que els Estats han d'assegurar que cap menor sigui subjecte de tortura, tracte cruel, inhumà o degradant, que cap menor pot ser privat de la seva llibertat de forma arbitrària i que "la detenció o l'empresonament d'un infant només pot portar-se a terme d'acord amb la llei i només com a última mesura, i durant el període de temps més curt possible que correspongui" (article 37)³.

Lluny de ser, efectivament, l'últim mecanisme a activar, el grup de treball de l'ONU que comissiona el futur estudi "Children deprived of liberty", que es presentarà al setembre de 2019, ja gosa apuntar

que “infants, menors i joves són detinguts a edats més i més primerenques i romanen captius per períodes de temps cada vegada més llargs”, esdevenint un grup social invisible i oblidat, fet que afavoreix les violacions dels seus drets humans, essent confinats en presons de persones adultes i en condicions inhumanes, on el risc de patir violència i abusos sexuals, tortures i tracte cruel o degradant, augmenta.

“Infants, menors i joves són detinguts a edats més i més primerenques i romanen captius per períodes de temps cada vegada més llargs”

Més enllà de la situació de vulnerabilització i dels motius circumstancials i adscrits a la raça/ètnia, al gènere i a l'estatus socioeconòmic, la vulneració de

drets de les persones joves i menors en forma de detenció arbitrària i d'empresonament per motius polítics es relaciona, també, amb la criminalització —intrínseca a la dominació adulta transversal a les nostres societats—⁴ del fet juvenil, associat a la irreverència, a la rebel·lia i a la perillositat social. La securitització del jovent, menors d'edat i fins a infants com a població distorsionadora de l'ordre públic s'emmarca en un procés de securitització global que, entre d'altres, ha generat efectes com la naturalització i la normalització de la imposició de penes excessives o desproporcionades i les vulneracions de drets en el marc de la “lluita antiterrorista”, per les quals ha mostrat públicament la seva preocupació Leila Zerrougui, comissionada especial del Secretariat General pels Infants i el conflicte Armat de l'ONU. En el cas dels infants, menors i joves, segons Zerrougui, la detenció per càrrecs basats en la seguretat nacional ha generat un canvi en la visió sobre aquests infants i menors, que “ja no són percebuts o considerats principalment

Parets de El Aaiun. Per Nora Miralles.

com a víctimes de conflictes armats i tensions, sinó com a amenaces a la seguretat”.⁵ La comissionada destaca també que les detencions i empresonament en el marc de la lluita contra el terrorisme o en el context de conflictes armats sovint comporta una llarga privació de la llibertat i situació d’aïllament, que pot generar un impacte devastador en la salut psicosocial dels infants o joves empresonats. Un impacte que s’agreuja el cas de les noies, i de les dissidències sexuals i de gènere, que enfronten una doble discriminació en el marc d’una institució patriarcal com és la presó.

A la regió euromediterrània, són especialment greus qüestions com l’internament de menors migrades no acompanyades als CIEs (el Ministeri de l’Interior espanyol ha reconegut recentment que, com a mínim 89 menors migrades van ser tancades a centres d’internament d’estrangeres durant el 2018) o la greu situació que es viu a Egipte, on Amnistia Internacional denunciava tortures a sis infants o joves des del 2013 sota custòdia de les autoritats egípcies i 12 menors sotmeses a desaparicions forçades des de l’any 2015.⁶

Tanmateix, la vulneració dels drets dels infants i joves privats de llibertat per motius polítics, i per extensió, del dret a la pau d’aquestes persones, és especialment destacable i sagnant a dos territoris en què operen contextos similars de militarització i conflicte: Palestina i Sàhara Occidental.

Fotografia de Hossam el-Hamrawy.

L’aplicació sistemàtica de la detenció administrativa i la defensa de les joves palestines preses

La detenció sistemàtica de menors d’edat a Palestina va tornar a l’ull de l’huracà mediàtic amb el cas de la jove cisjordana Ahed Tamimi, que va ser arrestada amb 16 anys per bufetejar un soldat israelià i va passar vuit mesos empresonada, esdevenint un símbol de la resistència palestina contra l’ocupació, que la va fer cèlebre fins i tot al nostre país. No obstant això, el cas de Tamimi dista molt —moltíssim— de ser un fet excepcional. L’Associació de Presoners Palestins calcula que, com a mínim 6.000 menors palestines de 12 a 17 anys haurien estat detingudes per les autoritats o per l’exèrcit israelià des del 2015⁷ i que, actualment, entre 205 i 250 d’ells i elles romanen encara a les presons de l’Estat d’Israel, 32 de les quals serien menors de 16 anys.⁸ L’associació afegeix que el 98% d’aquests infants i joves detinguts han estat sotmesos a violència física i psicològica sota custòdia de l’administració i que, fins i tot, desenes d’ells haurien estat arrestats després d’haver estat disparats i ferits amb munició real o amb bales de goma i acer per les Forces de Defensa Israelianes, les IDF.

A Jerusalem Est: d’entre el jovent de tots els territoris palestins, els i les menors de Jerusalem Est són una de les poblacions més exposades a les detencions administratives, especialment durant períodes de protestes o d’escalada de tensions com les que van tenir lloc a la Bab al-Rahma, la Porta de la Pietat, de la mesquita d’Al-Aqsa, que romania tancada des de 2003 fins que un grup d’activistes palestines la va reobrir al febrer d’aquest 2019.

“El llançament d’ampolles i pedres en accions de protestes és castigat, sota legislació militar israeliana, amb fins a 20 anys de presó”

A Cisjordània: es calcula que al voltant de 700 menors palestins i palestines són jutjades cada any a les corts militars israelianes després de ser detingudes i

interrogades per l'exèrcit.⁹ Algunes d'aquestes joves, com exposa l'organització de defensa dels drets humans i dels drets de les preses Addameer, van ser arrestades per fets com haver llançat pedres o ampolles buides a cotxes de policia o transports públics, un delictes castigat —sota la legislació militar de l'Estat d'Israel— amb una pena de fins a 20 anys de presó.¹⁰ D'altra banda, entre gener i novembre del 2018, es van documentar 140 casos de detencions —la majoria irregulars— de menors per part de forces de seguretat palestines.¹¹ A **Gaza**, per altra banda, la pràctica dels soldats israelians d'obrir foc contra manifestants que no suposaven cap risc per a la seva vida va dur a l'assassinat de 45 menors,¹² segons va denunciar DCI Palestine a la comissió de l'ONU que investiga les protestes de 2018 als Territoris Palestins Ocupats (OPT), i que va ser establerta durant una sessió especial del Consell de Drets Humans de l'ONU al maig d'aquell mateix any.

Si bé en els darrers anys, i arran de les denúncies de diferents comissions de les Nacions Unides per la vulneració dels drets de menors i infants, Israel ha introduït alguns canvis legislatius que retallen el període de detenció i reconeixen el rol dels pares en el procés, Addameer i altres organitzacions de defensores asseguren que la situació pràcticament no ha canviat. Un informe de l'ONG mostra que a més del 40 % de les menors detingudes se'ls van endur de casa amb incursions sorpresa i de matinada, en algunes ocasions fins i tot colpejant les familiars presents. Amb rares excepcions, les menors són emmanillades immediatament i, en el 80 % dels casos, són transportades amb benes als ulls. Molts dels joves detinguts i detingudes asseguren haver estat insultats, amenaçats o colpejats durant el trajecte.¹³

Mural dedicat a Ahed Tamimi a Betlem. Per Jorit Agoch.

“Un 70% de les menors detingudes denuncien haver estat subjectes de violència física i verbal durant l’interrogatori”

Malgrat Addameer i altres organitzacions de defensores asseguren que la situació pràcticament no ha canviat. Un informe de l'ONG mostra que a més del 40 % de les menors detingudes se'ls van endur de casa amb incursions sorpresa i de matinada, en algunes ocasions fins i tot colpejant les familiars presents. Amb rares excepcions, les menors són emmanillades immediatament i, en el 80 % dels casos, són transportades amb benes als ulls. Molts dels joves detinguts i detingudes asseguren haver estat insultats, amenaçats o colpejats durant el trajecte.

En relació amb els discursos de criminalització del jovent, com a legitimadors de les vulneracions de la normativa internacional de protecció dels drets de les menors, els documents oficials del Ministeri de Justícia israelià utilitzen un discurs clarament estigmatitzant, presentant el jovent palestí com a una població “involucrada en activitats terroristes” particularment “adoctrinada i violenta”.¹⁴ Segons el mateix document, citat per l'ONG B'Tselem, en què el ministeri israelià defensa la vigència de la detenció arbitrària i empresonament de menors, el suposat adoctrinament del jovent palestí “s’inicia al parvulari i continua fins a l’edat adulta. Des del llançament de pedres i còctels molotov, als atacs armats i a les activitats terroristes violentes contra militars i civils”. Es justifica, així, la mateixa resposta pel llançament de pedres en contextos d’incursió de l’exèrcit que per successos més greus, pel fet que “les conseqüències i danys generats per aquests atacs són les mateixes que si els fets fossin perpetrats per adults”.

Tortura persecució a l’estudiantat organitzat i menors sahrauís per part del Marroc

El ferm bloqueig informatiu sobre el Sàhara Occidental, denunciat per Reporters Sense Fronteres

en un informe publicat al juny del 2019, dificulta la tasca de les defensores i de les joves defensores dels drets humans a l'hora de fer sentir la seva veu i de fer arribar les seves denúncies de casos de tortures i detencions a joves i menors. Si, a Palestina, són habituals la detenció administrativa i empresonament de menors per part d'Israel, els i les activistes sahrauís denuncien que, al Sàhara Occidental, és freqüent la detenció, interrogatori, maltractament i, fins i tot, tortura de joves i menors sahrauís per després deixar-les en llibertat sense passar a disposició judicial. El darrer d'aquests casos, un estudiant de 14 anys detingut i colpejat el 25 de maig del 2019, va aconseguir trencar mínimament el pesat teló de silenci.

“Participava d’una manifestació pacífica per demanar la llibertat del meu pare, quan la policia marroquina em va detenir. Em van dur a la comissaria on fan els documents d’identitat i em van agafar el telèfon. Quan van descobrir la bandera de la RASD (República Àrab Sahrauí Democràtica) al meu perfil i fotografies de suport al Front Polisario, em van començar a escopir i a propinar cops de puny. Després em van

Captura testimoni Mbarek Mohamed Bani.

Família Bani en solidaritat amb els presos polítics.

acusar d'haver llançat pedres",¹⁵ explicava Mbarek Mohamed Bani, de 14 anys. Bani, fill del pres polític Mohamed Bani, condemnat a cadena perpètua pels fets de Gdeim Izik, el campament de protesta sahrauí desmantellat l'any 2010, és un habitual de les manifestacions per la llibertat de la cinquantena de preses sahrauís que romanen empresonats pel Marroc, i va ser detingut el 25 de maig per la policia a Al-Aaiun, sense que se l'informés del motiu de la seva detenció.

El jove assegura que va ser objecte d'insults, maltractaments i cops sota custòdia policial i que va ser alliberat —sense passar a disposició judicial— passades quatre hores, després que l'obliguessin sota coacció a signar un document autoinculporatori on se l'acusava d'haver llançat pedres en el marc de la protesta.¹⁶

"Centenars de menors sahrauís haurien estat retingudes, colpejades i alliberades sense passar a disposició judicial com a estratègia de desmobilització"

El procediment emprat amb Bani és, segons activistes com Laila Leili, de la Associació Sahrauí de Víctimes de Greus Violacions dels Drets Humans comeses per l'Estat marroquí (ASVDH), una pràctica sistemàtica de les autoritats marroquines. Aquesta activista, assegurava el març del 2018 a Madrid, on va comparèixer convidada per la Xarxa Madrilenya de Suport a les Dones Sahrauís (REDMANSA), que tot plegat respon a una estratègia de Marroc per espantar i desmobilitzar els i les menors, un fet que també han denunciat altres cares públiques del moviment d'alliberament sahrauí, com Aminatu Haidar.

Malgrat que no es coneix el nombre de menors que han passat per les presons en els darrers anys, segons les associacions sahrauís, s'haurien dut a terme centenars de detencions d'aquest tipus.

També Amnistia Internacional va documentar, a l'informe "La sombra de la impunidad. Tortura

en Marruecos y Sáhara Occidental", publicat el 2015, més casos en què es van practicar tortures i maltractaments —incloent descàrregues elèctriques— per obligar menors a autoincriminar-se, a través de les denúncies de familiars de les menors detingudes a poblacions com ara Assa, Zag i Guelmim per agents de policia, que les van interrogar sense permetre'ls la comunicació amb advocades i tutors legals, contravenint l'article 460 del Codi Penal marroquí.¹⁷ Alguns i algunes denunciants sostenien, també, que la policia els havia retingut als seus vehicles sense detenir-los formalment i que les havien sotmès a cops, amenaces i insults abans de deixar-les anar. Alguns d'aquests casos han arribat, fins i tot, al Parlament Europeu, com és el cas de tres joves de 15 anys empresonats al 2016 en un centre penitenciari per adults —la tristament cèlebre "Cárcel negra" d'Al-Aaiun—, per participar en una manifestació pacífica.¹⁸

Pel que fa als procediments que impliquen judici i entrada a presó, un dels col·lectius de joves activistes més castigats per les autoritats marroquines són l'estudiantat organitzat, en general, però especialment el sahrauí. En aquest sentit, el cas més conegut —més enllà de l'esmentat desmantellament del campament de Gdeim Izik— és el de l'anomenat Grup dels Estudiants Sahrauís "Al Uali".

Nens al barri més vigilat de El Aaiun. Per Nora Miralles.

Repressió, tortura i presó contra el moviment estudiantil sahrauí: el cas del Grup dels Estudiants

Imatge campanya Grup Estudiants sahrauís "Al Uali".

A inicis d'aquest 2019, eren alliberats els presos polítics del Grup d'Estudiants "Al Uali", un grup d'estudiants sahrauís de la Universitat de Marrakech, detinguts l'any 2016. Els joves s'havien traslladat des de les seves ciutats d'origen —no hi ha institucions d'educació superior als Territoris Ocupats— a la ciutat del sud del Marroc, per a cursar estudis universitaris. Arran del brutal atac a un altre estudiant sahrauí a la ciutat, Lazar Yahia, el grup va decidir convocar el 23 de gener del 2016 una seguda pacífica de protesta per denunciar la motivació racista de l'atac i la impunitat dels agressors. Durant l'acció, es va produir una disputa on va resultar mort Omar Khalek, un jove marroquí. Els mesos següents, es van produir les detencions de 12 estudiants de la Universitat, que no van ser acusats a comissaria o durant l'interrogatori de l'homicidi de Khalek sinó que, com ells mateixos apuntaven al judici, que va ser ajornat 12 vegades fins a començar finalment el 9 de maig del 2017, van ser interrogats sobre la seva ideologia i les seves accions polítiques i la seva relació amb el Front Polisario. A més, els estudiants van assegurar haver patit tortures durant 18 dies, consistents en cremades, cops amb bastons i cops de puny, amenaces de violació i privació de la son, entre d'altres.¹⁹

Tant els acusats —que finalment van ser 17— com els seus advocats van denunciar que l'acusació del cas es basava, únicament, en declaracions falses

i actes policials obtingudes sota tortura, fet que va dur a l'eurodiputada d'Izquierda Unida Paloma López a qualificar les seves detencions d'"il·legals i arbitràries" i va motivar una denúncia que l'Intergrup del Parlament Europeu pel Sàhara Occidental va estendre a l'Alta Representant de la Unió Europea per als Afers Exteriors, Federica Mogherini, considerant que la causa tenia una motivació política i que l'aplaçament reiterat del judici i les declaracions obtingudes sota tortura posaven en dubte l'existència de condicions per a la celebració d'un judici just.²⁰ Finalment, els estudiants van ser acusats d'homicidi involuntari, malgrat que no va quedar acreditada la participació de cap d'ells en els fets, ni cap en concret va ser declarat autor o coautor de l'homicidi, essent sentenciats quatre dels estudiants a penes de 10 anys de presó i onze dels acusats a 3 anys de presó.²¹

L'estat de salut dels estudiants va esdevenir, també, un focus de protestes als territoris del Sàhara Occidental i d'universitats amb una forta presència d'estudiants sahrauís, com ara la d'Agadir, especialment en les denúncies de muntatge polític i les successives vagues de fam que van protagonitzar els presos per reclamar una investigació exhaustiva i un judici just, l'estatus de presoners polítics i atenció mèdica.

¹ Human Rights Watch (2016), Informe "NIÑOS ENTRE REJAS. El abuso global de la detención de menores": https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/ninos_entre_rejas_0.pdf

² UNICEF (2009), "Progress for children. A report card for child protection". Número 9, setembre 2009: [https://www.unicef.org/protection/files/Progress_for_Children-No.8_EN_081309\(1\).pdf](https://www.unicef.org/protection/files/Progress_for_Children-No.8_EN_081309(1).pdf)

³ Naciones Unidas (1990), Convention on the Rights of the Child: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>

⁴ D.a. (2014), *Rebels amb causa. Manifest juvenil contra el poder adult* (Manresa, Ed. Tigre de paper)

⁵ Human Rights Council, "Annual report of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict", 29 de desembre del 2014

⁶ Amnesty International, "Egypt: Children face shocking violations including torture and enforced disappearance", 20 de novembre 2018: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/11/egypt-children-face-shocking-violations-including-torture-and-enforced-disappearance/>

⁷ Ma'an News Agency, "PPS: Israel detained over 6,000 Palestinian children since 2015", 10 abril del 2019: <https://www.maannews.com/Content.aspx?id=783133>

⁸ B'Tselem, Statistics on Palestinian minors in the custody of Israeli security forces: https://www.btselem.org/statistics/minors_in_custody

⁹ Addameer, "Imprisonment of children", desembre 2017: http://www.addameer.org/the_prisoners/children

¹⁰ The Telegraph, "Israel introduces controversial 20-year jail sentences for stone throwing", 22/07/2015: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/israel/11755603/Israel-introduces-controversial-20-year-jail-sentences-for-stone-throwing.html>

¹¹ DCI Palestine, "Year-In-Review: 2018 Rained deadly force on Palestinian children", publicat el 31 de desembre del 2018

¹² DCI Palestine i City University of New York (CUNY) School of Law, "Submission to the UN Commission of Inquiry on the 2018 protests in the Occupied Palestinian Territory concerning unlawful killing and use of excessive force by Israeli forces against Palestinian children", de l'11 de gener del 2019: https://d3n8a8pro7vnmx.cloudfront.net/dcipalestine/pages/5218/attachments/original/1548306271/DCIP_HRGJ_Submission_to_COI_2018_Protests.pdf?1548306271

¹³ B'Tselem, "Minors in Jeopardy. Violation of the Rights of Palestinian Minors by Israel's Military Courts", publicat el març del 2018

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Testimoni de Mbarek Mohamed Bani, recollit per l'Equipe Media i publicat a YouTube: https://www.youtube.com/watch?time_continue=1&v=UgHloZayeaQ

¹⁶ No Te Olvides del Sáhara Occidental, "Detenido y maltratado un niño saharauí que pedía la libertad para su padre", 29/05/2019: <https://noteolvidesdelsaharaoccidental.org/detenido-y-maltratado-un-nino-saharauí-que-pedia-la-libertad-para-su-padre-contramutis>

¹⁷ Amnistia Internacional, "La sombra de la impunidad. Tortura en Marruecos y Sáhara Occidental", publicat el maig del 2015.

¹⁸ Parlament Europeu, pregunta parlamentària amb sol·licitud de resposta escrita E-009469/2016 sobre l'empresonament de tres menors saharauís: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2016-009469_ES.html

¹⁹ Louenço, I. i Fundación Sáhara Occidental, "Information – Saharawi Student prisoners Group Companions of El Uali", publicat el 15 de novembre del 2017.

²⁰ Sahara Press Service, "IU denuncia ante la UE detenciones 'ilegales' y 'arbitrarias' de estudiantes saharauis en Marruecos", 25 d'abril de 2016: <https://www.spsrasd.info/news/en/node/1300>

²¹ Observatorio Aragonés para el Sáhara Occidental, "Tribunal marroquí confirma en apelación penas a Grupo de estudiantes saharauis conocido como 'Al Uali'", publicat el 12 d'abril de 2018: <https://observatorioaragonesahara.org/tribunal-marroqui-confirma-en-apelacion-penas-grupo-de-estudiantes-saharauis-conocido-como-al-uali/>

CAPÍTOL 3

Joves en lluita pel dret a la terra i resistències al neoliberalisme depredador

La lluita del jovent per la terra, contra l'espoli de les multinacionals, la privatització de les terres comunals i contra els megaprojectes que destrueixen el medi ambient tenen, com a transfons, l'oposició a les dinàmiques depredadores del neoliberalisme i la globalització sobre les comunitats i pobles.

Si bé el dret a gaudir d'un medi ambient saludable no està recollit a les disposicions relatives als drets humans,¹ sí que es vincula amb diversos drets, com ara el dret a la salut, a la pau i al desenvolupament. Alhora, a la Declaració de Rio de Janeiro sobre el Medi ambient i el Desenvolupament aprovada el 1992, les Nacions Unides reconeixen que "la protecció del medi ambient ha de constituir part integrant del procés de desenvolupament, i no podrà considerar-se de manera aïllada".²

Així, els drets humans i mediambientals estan connectats, en la mesura en què el seu gaudi depèn d'un medi ambient i un entorn segur, net i sa. Malgrat que aquesta interdependència ha esdevingut cada vegada més sòlida amb el temps, com reconeixen les Nacions Unides, també ha vist sorgir vulneracions creixents dels drets mediambientals. Amb l'avenç de la globalització de les grans corporacions, i del neocolonialisme extractivista especialment, els defensors i defensores del medi ambient, activistes en defensa de la terra, són objectiu de la violència³ pel desafiament que suposen a les grans constructores i indústries extractives i pels beneficis que aquestes generen als governs. Una violència que succeeix arreu, des d'Amèrica Llatina i el Nord d'Àfrica, on defensores del medi ambient són assassinades, empresonades i assetjades, fins a l'Europa continental, on les lluites contra els megaprojectes i la turistificació i els nous moviments juvenils que neixen al caliu —malgrat l'ús desafortunat de la paraula— de l'emergència climàtica són combatudes amb la criminalització i el descrèdit.

Tanmateix, l'avenç i el creixement de l'autoorganització de les joves defensores del medi ambient en moviments que ja són globals, com ara Extinction or Rebellion, posiciona la lluita per la terra i contra la crisi climàtica com la gran batalla juvenil del futur.

Les *soulaliyates*, una lluita pels drets de les dones i contra la privatització colonial de la terra

Com una declaració de guerra que les ha enfrontat a l'Estat, a les seves tradicions i als homes de la seva família per defensar els seus drets.⁴ Així defineixen algunes dones *soulaliyates*, les dones de les comunitats tribals al Marroc, la lluita per la propietat de les terres comunals que habiten.

Aproximadament un 42 % de les terres al Marroc⁵ —uns 15 milions d'hectàrees— són terres d'origen col·lectiu o comunal, la majoria terres de pastura i de conreu, que s'han transmès al llarg de generacions entre els membres masculins majors de 16 anys d'una mateixa família. Aquestes terres comunals van

restar sota control de les comunitats tribals durant segles fins que, el 1919, França va aprovar un decret que transferia el control de les terres comunals a l'Estat, que en aquell moment era un protectorat francès, mentre que els camperols i camperoles van continuar treballant-les i recollint-ne els fruits.⁶ Amb la independència marroquina, el 1956, les terres comunals van continuar en mans de l'Estat, que va constituir comitès on camperols i ramaders —homes, exclusivament— representaven les seves comunitats.

Les dones *soulaliyates* semblaven resignades a aquest accés quotidià condicionat a les terres que treballaven —són el 50,6 % de la força de treball agrícola del país—⁷ fins que l'onada de privatitzacions impulsada pel Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional a la majoria de les nacions africanes, entre els anys 90 i principis dels 2000, va accelerar el procés d'expropiació i venda

Moviment reivindicatiu de les dones *soulaliyates*.

de les terres, encaminat, entre d'altres, a abolir la propietat comunal. Aquest procés d'acaparament de les terres sota la lògica del benefici, del qual se n'han aprofitat especialment les multinacionals, no només ha generat la privatització de la relació amb la terra i un nou ordre colonial entre centre i perifèria,⁸ sinó que va deixar al descobert, per primera vegada de forma explícita, que les dones no tenien cap dret sobre la terra, ni tampoc dret a rebre les compensacions corresponents quan l'Estat les venia a empreses nacionals i estrangeres.

“Després de 12 anys de lluita, les soulaliyates comencen a guanyar la batalla per la igualtat d'accés a les seves terres ancestrals”

I és que les lleis marroquines d'herència són enormement desfavorables a les dones, ja que aquestes no poden heretar soles, i es veuen obligades a haver de compartir l'herència amb els germans —que reben el doble— o amb els homes de la seva família en cas que no tinguin germans, fet que contribueix a empitjorar, de generació en generació, la situació d'empobriment i precarietat de les dones al Marroc,⁹ com ja denunciava la Federació Internacional pels Drets Humans l'any 2015. En el cas de les *soulaliyates*, a més, les lleis consuetudinàries no permetien a les dones solteres, vídues o divorciades d'heretar les terres ancestrals.

Aquesta desigualtat en la qüestió de l'herència es va materialitzar de forma crua amb l'expropiació sense compensació, per part de l'Estat, de les terres que habitaven moltes *soulaliyates*, mentre els homes de la seva família sí que rebien les indemnitzacions corresponents, i el progressiu desplaçament d'algunes d'aquestes dones als barris més marginals de les grans ciutats.¹⁰ En altres casos, aquesta dinàmica va propiciar un agreujament de la situació de vulnerabilitat de les *soulaliyates* enfront de les violències que patien per part dels homes de la família, i que no enfrontaven per por a perdre el seu mode de subsistència.

L'exclusió de les dones de les llistes de propietàries a compensar va encendre l'espurna de la que seria la

lluita nacional pel dret a la terra més important del país, amb la defensa de l'ús comunal dels recursos naturals i contra la destrucció i la mercantilització dels seus modes de vida com a tel·lur de fons. La situació va començar a canviar quan, l'any 2007, una *soulaliyate* de la regió de Kénitra, Rkia Bellout, va demanar ajuda a l'Associació Democràtica de les Dones del Marroc (ADFM) per denunciar la discriminació que patia.¹¹

La demanda de les dones com a usufructuàries legítimes de les terres comunals es va estendre aviat a tot el territori, i la primera victòria va arribar el 2009, en forma d'una disposició governamental —que tanmateix no era llei i, per tant, podia ser revocada— que atorgava a les *soulaliyates* de Kénitra l'accés a les compensacions per les expropiacions. No va ser, però, fins el 2012, que es va reconèixer el dret de totes les dones de les comunitats tribals, no només a les compensacions, sinó a l'usdefruit de les terres.¹²

El 14 de febrer de 2019, després de 12 anys de lluita i 14 segles de discriminació en l'accés a la propietat de la terra, el Consell de Govern va aprovar tirar endavant una llei amb tres decrets,¹³ que, entre d'altres, reglamenten la gestió dels béns de les comunes de *soulaliyates*, reconeixent el seu dret de participar als òrgans representatius on es prenen les decisions sobre les terres.

Moviment reivindicatiu de les dones *soulaliyates*.

Resistència juvenil contra l'espoli de recursos al Sàhara Occidental ocupat pel Marroc

La lluita contra l'explotació il·legítima de recursos naturals al Sàhara Occidental, que contravé diverses resolucions de Nacions Unides sobre l'estatus de la regió com a territori per descolonitzar, és un eix central de les demandes dels moviments polítics sahrauís, també dels juvenils. Però l'apropiació colonial de les matèries primeres del país —principalment els fosfats, la sorra, la pesca i, darrerament, l'energia eòlica— no és un conflicte modern. La mina d'extracció de fosfats de Boucraa —utilitzats sobretot per a la producció de fertilitzants— va ser construïda durant l'època en què el Sàhara restava sota domini espanyol,¹⁴ i és encara la font número ú d'extracció d'aquest mineral, i una infraestructura estratègica important pel Marroc, que és qui es beneficia actualment de l'exportació de fosfats arreu del món.

Ho fa a través de dues empreses operades per l'Estat, OCP S.A. i Phosphates de Boucraa S.A. o PhosBouCraa, que extreuen el mineral i el transporten en una cinta de 97 quilòmetres de llarg que arriben fins el port d'Al-Aaiun, on es carrega als vaixells que se l'enduen del Sàhara, a raó d'entre dos i tres milions de tones per any.¹⁵ Com denuncia l'Environmental Justice Atlas, no es tracta únicament d'un cas de desposseïció de recursos i de terres, també ha comportat desplaçaments forçats, militarització de la zona, abusos i altres vulneracions dels drets humans.

Les protestes a la planta de PhosBouCraa, al seu torn, tampoc no són noves. Des del seu naixement, al 1973, el Front Polisario va convertir la mina en objectiu,¹⁶ amb la finalitat de causar danys econòmics a les empreses extractives que l'explotaven, a través d'artefactes i sabotatges a la cinta transportadora, el punt més vulnerable de la infraestructura. Un dels darrers atacs sonats es va produir l'any 2006,¹⁷ tot i que les protestes pel saqueig de fosfats continuen vigents encara avui, no tan sols pel seu tarannà il·legal o pel què suposa per al medi ambient, també pel fet que,

Protesta contra ABB. Per Western Sahara Research Watch.

com apunta l'Observatori de Drets Humans i Empreses a la Mediterrània (ODHE), l'ocupació marroquina ha canviat de dalt a baix l'estructura demogràfica del territori, i ha condemnat els joves sahrauís a l'atur.¹⁸ Per exemple, omplint la plantilla de forma discriminatòria de població colona marroquina a la planta de PhosBoucraa, en detriment de la població sahrauí.

En l'actualitat, a més a més dels fosfats i la pesca, les protestes i lluites contra l'espoli de recursos al Sàhara Occidental se centren en l'exploració de possibles pous d'extracció de petroli, a càrrec de sis empreses britàniques¹⁹ i d'algunes companyies nord-americanes, amb la complicitat del Marroc. Les prospeccions se centren, sobretot, a les zones del cap de Boujador i Tarfaya, on operen companyies com Cairn Energy, Glencore i Kosmos Energy. Les protestes contra l'extracció de petroli i el desembarcament d'aquestes empreses, que van tenir lloc majoritàriament al 2014,²⁰ van ser durament reprimides per les forces de seguretat marroquines.

El cas més recent, el que centra actualment la major part de les protestes de la població sahrauí contra l'espoli de recursos, posa de relleu les contradiccions de l'anomenada "energia neta", que no genera residus, però sí desposseïció econòmica. Des del 2016, companyies com Siemens, la italiana Enel i la suïssa ABB Group han aterrat als Territoris Ocupats del Sàhara Occidental per aprofitar les condicions excepcionals que permeten produir gran quantitat d'energia solar i eòlica, fins al punt que, un informe del Western Sahara Resource Watch (WSRW) publicat al 2016 calculava que, al 2020, més d'una quarta part de tota l'energia renovable produïda pel Marroc estarà localitzada a la zona ocupada.²¹ Al novembre de 2016, coincidint amb la celebració a Marrakech de la conferència COP22 de Nacions Unides sobre el canvi climàtic, el moviment sahrauí es va mobilitzar als carrers d'Al-Aaiun —i també a través de les xarxes socials— denunciant la construcció de noves plantes d'energia renovable i la complicitat de Siemens i Enel amb l'ocupació marroquina,²² subministrant també energia a les plantes d'extracció de minerals, en nom de la transició energètica.

La darrera onada de protestes i resistència va tenir lloc a finals del 2018, arran d'un contracte amb ABB Group per a construir una nova planta eòlica,²³ a prop de Boujador.

La resistència juvenil contra els megaprojectes al sud d'Europa

La lluita en defensa del territori pren, al sud d'Europa, especial rellevància en l'oposició a megaprojectes especulatius, definits com a inversions a gran escala en projectes d'infraestructura (transport, energia, aigua, deixalles), però també la mineria o la fracturació hidràulica (l'anomenat *fracking*), resorts turístics o centres comercials,²⁴ molt emmarcats en la idea de progrés neoliberal i considerats pels moviments i activistes que s'hi enfronten com a devastadors i nocius per als paisatges i comunitats.

La resposta a aquestes lluites es pot considerar, d'alguna manera, proporcional a la quantitat de diners invertits en aquests projectes, ja que, segons Alfred Burballa, expert en l'impacte dels megaprojectes i l'oposició a aquests, una característica comuna dels moviments en defensa del territori —que usen mètodes clàssics de la desobediència civil, com ara els bloquejos— és la sistemàtica criminalització, pràcticament sempre justificada en el suposat ús de la violència per part de les activistes,²⁵ que aparta el focus dels costos econòmics, socials i mediambientals d'aquests monstres de ciment.

Els majors obstacles, doncs, que enfronten els moviments de resistència contra la destrucció del territori són la repressió i la dificultat de superar l'escala local, especialment tenint en compte que molts d'aquest megaprojectes tenen un impacte global. Si bé la batalla contra la fracturació hidràulica o pel tancament de les centrals nuclears en són algunes de més conegudes i esteses arreu del continent, les més destacables —per ser un laboratori d'experimentació de noves formes de democràcia, però també per la brutalitat policial i la duríssima resposta judicial que han rebut— són les lluites contra el megaaeroport de Notre-Dame-des-Landes, a prop de Nantes, a la Bretanya francesa, i sobretot, la ferma oposició al Tren d'Alta Velocitat, el TAV, amb la italiana Vall de Susa com a epicentre del conflicte.

“No TAV”. 25 anys de lluita i repressió a la Vall de Susa (Itàlia) contra el Tren d’Alta Velocitat

Tot i que les primeres mobilitzacions en oposició al TAV a la Vall de Susa, als Alps italians, sorgeixen als anys 90, quan s’anuncien els plans de construir un túnel de 54 quilòmetres per a la línia d’alta velocitat entre Lió i Torí, en una vall ja sensibilitzada amb la lluita mediambiental, no serà fins als 2000 que la Unió Europea assenyalarà aquest megaprojecte com a estructura prioritària,²⁶ aixecant protestes que es van estendre arreu del país i donant lloc al que avui coneixem com al moviment No TAV italià.

Durant els primers 2000, s’aniran forjant i estenent els comitès de suport a la lluita contra el TAV, que en el cas de Vall de Susa suposaria no només destrucció paisatgística, també l’exposició de la població a altes quantitats d’urani, amiant i radó, que es troben en la composició de la pròpia muntanya. Però el punt d’inflexió de la lluita tindrà lloc el 2005, quan el moviment atura diversos intents d’iniciar les perforacions del túnel, mitjançant la resistència passiva, a través de bloquejos, ocupacions de terres i manifestacions. S’instal·len posicions de guàrdies permanents a diversos municipis, a les quals el govern respon amb la militarització de la vall amb centenars d’antidisturbis, fins a la irrupció violenta de la policia per desallotjar la guarnició de vigilància de Venaus.²⁷ Una massiva manifestació aconseguiria recuperar els indrets ocupats, que amb el temps, van esdevenir llocs de construcció d’altres formes de vida i de democràcia radical.

L’any 2010, col·lectius de l’Estat espanyol, Itàlia i França oposats al TAV van confluïr en la declaració d’Hendaia, declarant que “aquest projecte suposava un desastre ecològic, socioeconòmic i humà pels territoris que travessa”²⁸ i fent una crida a la regeneració i manteniment de les línies existents i a la restitució de la capacitat de decisió a les poblacions directament afectades.

Protesta contra el TAV a Venaus. Pel moviment NO TAV.

El moviment italià contra el TAV ha sabut transcendir la mera oposició al megaprojecte en concret i bastir —juntament amb altres lluites similars— una crítica complexa al model de desenvolupament que suposen aquestes operacions especulatives i depredadores del medi ambient, al mateix temps que experimentaven noves formes de participació democràtica.²⁹

Lluny d’apagar-se, la lluita es prepara per tornar amb força al nord d’Itàlia, després que es filtrés un estudi econòmic encarregat pel govern del Movimento 5 Stelle i la Lega que apunta —interessadament, segons els i les activistes— que aturar les obres del TAV seria tres vegades més alt que el cost del túnel.³⁰

Manifestació contra el TAV, de Benvegnú e Guitoli.

¹ UN Environment, "What are environmental rights?": <https://www.unenvironment.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/advancing-environmental-rights/what>

² UNESCO (1992), "The Rio Declaration on Environment and Development": http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF

³ Environmental Justice, "The Persecution and Violation of Human Rights of Environmental Defenders", FactSheet 48, 05/09/2015: <http://www.envjustice.org/wp-content/uploads/2015/08/FS-48.pdf>

⁴ UN Women, "Au Maroc, les femmes soulaliyates disposent enfin de leurs droits fonciers", 29/08/2018: <http://www.unwomen.org/fr/news/stories/2018/8/feature-land-rights-at-last-for-soulaliyate-women-in-morocco>

⁵ Ibid.

⁶ Women's Learning Partnership, "Caravan of Soulaliyates Pushes for Moroccan Women's Right to Land Access", 09/04/2018: <https://learningpartnership.org/blog/caravan-soulaliyates-pushes-for-moroccan-womens-right-land-access>

⁷ Environmental Justice Atlas, "The Soulaliyate Women's Land-Use Rights Movement, Morocco", actualitzat 2018: <https://ejatlas.org/conflict/the-soulaliyate-movement-morocco>

⁸ Federici, S. (2013), *Revolución en punto cero. Trabajo doméstico, reproducción y luchas feministas* (Madrid, Ed. Traficantes de Sueños).

⁹ Fédération Internationale pour les Droits Humains, "Le Maroc doit garantir l'égalité femmes-hommes en matière d'héritage", 02/11/2015: <https://www.fidh.org/fr/themes/droits-des-femmes/le-maroc-doit-garantir-l-egalite-femmes-hommes-en-matiere-d-heritage>

¹⁰ Environmental Justice Atlas (2018), vg. cita núm. 7.

¹¹ Berriane, Y. (2016), "Droit à la terre et lutte pour l'égalité au Maroc : Le mouvement des soulaliyates", French National Centre for Scientific Research. Accedit a través de ResearchGate.

¹² Ramírez, A. (2017), "Las otras Soulaliyates: tierra y movilizaciones legítimas e ilegítimas en Marruecos", a Revista de Estudios Internacionales Mediterráneos, 23, pàg. 15-28.

¹³ B Les Eco Maroc, "Les soulaliyates gagnent la bataille de l'égalité", 18/02/2019: <https://www.leseco.ma/maroc/74496-les-soulaliyates-gagnent-la-bataille-de-l-egalite.html>

¹⁴ Democracy in Africa, "Natural resources and resistance in Western Sahara", 22/05/2017: <http://democracyin africa.org/natural-resources-resistance-western-sahara/>

¹⁵ Western Sahara Resource Watch (WSRW), "La explotación de fosfatos", 14/08/2011: <https://www.wsrw.org/a126x568>

¹⁶ ABC Canarias, "El hallazgo por España de fosfato en el Sahara", 08/07/2017: https://www.abc.es/espana/canarias/abci-70-anos-hallazgo-espana-fosfato-sahara-201705050109_noticia.html

¹⁷ El País, "Sabotaje a los fosfatos del Sáhara", 14/10/2006: https://elpais.com/diario/2006/10/14/internacional/1160776811_850215.html

¹⁸ ODHE, apartat web, "Saqueo de recursos naturales en el Sáhara Occidental": <http://www.odhe.cat/es/saqueo-de-recursos-naturales-en-el-sahara-occidental/>

¹⁹ War on Want (2016): "The New Colonialism: Britain's scramble for Africa's energy and mineral resources": https://waronwant.org/sites/default/files/TheNewColonialism.pdf?_ga=2.210557525.1132336461.1562612057-127031063.1562612057

²⁰ Vídeo testimoni d'una protesta contra Kosmos Energy reprimida a Al-Aaiun, per "Stop The Plundering", 18/10/2014: <https://www.youtube.com/watch?v=5GiqvKNKnO4>

²¹ WSRW, "Energia para el expolio", novembre 2016: https://wsrw.org/files/dated/2016-11-01/poweringplunder_esp_web.pdf

²² Middle East Monitor, "Protests in Western Sahara against solar and wind plant construction", 08/11/2016: <https://www.middleeastmonitor.com/20161108-protests-in-western-sahara-against-solar-and-wind-plant-construction/>

²³ WSRW, "Saharawi refugees protest ABB controversy", 22/11/2018: <https://www.wsrw.org/a105x4321>

²⁴ Robert, D. (2014), "Social movements opposing mega projects. A Rhizome of Resistance to Neoliberalism". Accedit a través de STOP HS2: <http://stophs2.org/wp-content/uploads/2014/12/D-Robert-Social-movements-against-UIIMP.compressed.pdf>

²⁵ Burballa, A. (2015), "Criminalising resistance: the european network against mega-projects", European Green Journal, volum 11.

²⁶ Environmental Justice Atlas, "NO-TAV movement against High Speed Train, Val di Susa, Italy", actualitzat 2014: <https://ejatlas.org/conflict/no-tav-movement-against-high-speed-train-val-di-susa-italy>

²⁷ Struggles in Italy, "Breve historia del proyecto del TAV Turin-Lyon y de la oposición al mismo": <https://strugglesinitaly.wordpress.com/reappropriation/brief-history-of-tav-turin-lyon-project-and-of-the-struggle-against-it/es-breve-historia-del-proyecto-del-tav-turin-lyon-y-de-la-oposición-al-mismo/>

²⁸ La carta di Hendaye. Declaració comuna del 23 de gener del 2010: https://www.notav-valsangone.eu/documenti/CARTA%20DI%20HENDAYE%2023_1_2010%20multilingual_5.pdf

²⁹ Robert, D. (2014), vg. cita núm. 14.

³⁰ No TAV, "Il contro dossier della lega e lo studio della società che vuole costruire il tunnel", 31/01/2019: <http://www.notav.info/documenti/il-contro-dossier-della-lega-e-lo-studio-della-societa-che-vuole-costruire-il-tunnel/>

CAPÍTOL 4

Joves en defensa del dret al propi cos i en lluita per una vida lliure de violències masclistes

L'auge del moviment feminista és un fenomen global que afecta de forma molt destacada la regió euromediterrània. És difícil assenyalar només uns pocs països on els drets de les dones —i especialment de les dones joves— no siguin vulnerats amb limitacions a la salut sexual i reproductiva, desprotecció enfront de les violències, desigualtats en l'accés als drets legals, de ciutadania, d'herència o de divorci, tests de virginitat, mutilació genital femenina o matrimonis forçats infantils o precoços. Però també és difícil destacar únicament un context en què hi hagi resistències creixents, que en alguns casos, com en els de l'Estat espanyol i Itàlia, han esdevingut moviments polítics massius i transversals i, en altres casos, un feminisme històric i consolidat que ha frenat successius intents de contrareformes, com és el cas de Tunísia. Dues de les demandes comunes que travessen aquest fenomen a la regió són la del dret al propi cos —especialment, però no només, el dret a l'avortament— i el dret a una vida lliure de violències masclistes. El creixement d'actors feministes joves a països molt castigats per aquestes vulneracions, com Marroc, Egipte o Líban, arran també del context post-primavera àrab, fan que les iniciatives de resistència siguin, en aquests casos, molt destacables.

Pancarta "El Feminisme vencerà" en una concentració per denunciar la violació d'una noia a Casablanca. Per Sarah Ben El-Hadj, d'Al Fam.

Pel que fa als drets sexuals i reproductius, que la Declaració i Plataforma d'acció de Beijing de 1995 inclou en els Drets Humans de les Dones,¹ el jovent enfronta obstacles específics en l'accés als serveis de salut sexual i reproductiva, com reconeix el propi Consell de Drets Humans de l'ACNUDH, que limiten el gaudi del dret al propi cos, per exemple a països en què les lleis i polítiques obliguen les joves a haver de demanar autorització als pares o

tutors per a adquirir anticonceptius² o als marits per accedir a un avortament. En la seva observació general número 20, el Comitè de Drets de la Infància apunta que l'accés als productes bàsics de salut sexual i reproductiva, a la informació i a l'assessorament no s'hauria de veure obstaculitzat pel requisit de consentiment o autorització de tercers. El Comitè insta, a més, a la despenalització de l'avortament,³ per garantir que les dones joves i menors puguin interrompre el seu embaràs en condicions segures i amb seguiment mèdic posterior.

“Entre el 40 % i el 60 % de les dones joves dels països de la regió MENA han estat assetjades sexualment al carrer”

La violència masclista envers les dones i les nenes no només vulnera els seu dret humà i fonamental a una vida lliure de violència, també genera impactes a llarg termini a les seves vides, coartant el seu potencial de creixement, futur i agència. A nivell normatiu, els

drets de les dones joves i menors són protegits sota la Convenció dels Drets de la Infància, per una banda, i per la Convenció per a l'Eliminació de Totes les formes de Discriminació envers les Dones, la CEDAW. Segons dades d'UNICEF, però, aproximadament 15 milions de noies adolescents d'entre 15 i 19 anys han estat sexualment forçades en algun moment de la seva vida,⁴ mentre que un estudi fet al 2017 a la regió que comprèn l'Orient Mitjà i Nord d'Àfrica (MENA, per les seves sigles en anglès) mostrava que entre el 40 i el 60 % de les dones han experimentat assetjament sexual al carrer.⁵

En el cas dels matrimonis forçats, una de les realitats que s'exposen a l'informe, s'estima que aproximadament 650 milions de dones joves i nenes al món s'han casat abans dels 18 anys,⁶ si bé es detecta una incidència menor d'aquest fenomen que en la dècada passada. A més de suposar una vulneració de drets, el matrimoni forçat representa un mecanisme de control de la sexualitat de les dones i, molt especialment, de les noies adolescents, que molt sovint, per aquesta intersecció entre gènere i edat, estan mancades de veu, poder i agència sobre les seves pròpies vides i decisions.

Per Fadoua Rasmouki, Al Fam.

Lluita feminista juvenil contra l'assetjament al carrer i per la legalització de l'avortament al Marroc

Al Marroc, l'agitació social que va dur a la primavera àrab i la presa de consciència que va suposar aquesta per a una part de la població va acompanyar també un revifament de les reivindicacions feministes, amb el sorgiment d'un moviment eminentment jove que succeeix les associacions històriques del feminisme marroquí i que té una gran capacitat de mobilització a les xarxes socials, també pròpi del context postrevolucionari caracteritzat per "l'alliberament de la paraula",⁷ com el defineix Leïla Tauil, experta en feminismes àrabs. Un moviment que aporta reivindicacions molt centrades en la reapropiació de l'espai públic per part de les dones, la denúncia de les violències, el dret a disposar lliurement del propi cos i els drets de les dissidències sexuals i de gènere.

Des de la denúncia del cas d'Amina Filali, jove de 16 anys que es va treure la vida el 2012 per evitar ser obligada a casar-se amb el seu violador, fins a la campanya viral "Soc una dona lliure", després que s'obris el debat per les xarxes socials sobre la "necessitat de prohibir a -les dones sortir de casa amb roba indecent" —l'estiu del 2018—, passant per la besada popular per protestar contra la detenció de tres joves per unes imatges fent-se un petó a Facebook, el 2013, les provocadores accions del

"El meu cos, la meua propietat. Tu no el toques".
Concentració a Casablanca. Per Sarah Ben El-Hadj, d'Al Fam.

feminisme jove han començat a esquarterar tabús tradicionals sobre les relacions en l'esfera privada, i a visibilitzar un canvi de valors.⁸

Un dels punts d'inflexió d'aquesta nova onada feminista al Marroc va ser la resposta a l'agressió sexual d'una jove en un bus a Casablanca, l'agost de 2017. L'atac va generar una crida contra les violències de gènere a l'espai públic —l'assetjament de dones als carrers del Marroc— i la cultura de la violació, que es va concretar en una seguda a ciutats com Rabat, Tànger, Agadir o la pròpia Casablanca, on més de 300 persones es van concentrar durant 18 hores,⁹ encapçalades pel col·lectiu Al-Fam, que lluita per l'accés segur de les dones a l'espai públic.

"Al Marroc on el sexe fora del matrimoni i l'avortament estan perseguits amb entre sis mesos i dos anys de presó, es practiquen de 600 a 800 avortaments clandestins cada dia"

La demanda contra aquest tipus de violències ha centrat el debat sobre l'adopció i aplicació de la Llei 103-13, relativa a la violència contra les dones.¹⁰ La llei, aprovada al febrer de 2018, penalitza algunes manifestacions de la violència a l'espai públic, com ara l'assetjament, que castiga amb fins a 6 mesos de presó i una multa de 1.000 a 2.000 dirhams, i estableix mesures de prevenció i protecció per a les supervivents. Tanmateix, la llei presenta mancances com la manca de finançament pels refugis i centres d'atenció a dones i no estableix protocols d'actuació per a policia, fiscals i jutges,¹¹ ni compleix amb els estàndards internacionals en matèria de protecció dels drets de les dones, segons entitats com l'Associació Democràtica de les Dones del Marroc (ADFM).

Un dels cavalls de batalla dels darrers anys pel feminisme marroquí ha estat, també, el dret al propi cos. En un país on l'adulteri i el sexe fora del matrimoni estan criminalitzats sota els articles 490 a 493 del Codi Penal, on les dones i nenes poden ser perseguides si es queden embarassades fora del matrimoni¹² i en el qual

es practiquen de 600 a 800 avortaments clandestins cada dia¹³ —segons càlculs de l'Associació Marroquina de Lluitar contra l'Avortament Clandestí (AMLAC)— és clau lluitar per la despenalització de la interrupció voluntària de l'embaràs. Especialment, quan l'accés a mètodes preventius tampoc no és fàcil. Actualment, les menors de 18 anys necessiten el consentiment patern per accedir als mètodes anticonceptius i només les dones casades d'entre 30 i 45 anys que tinguin tres fills vius, incloent un noi, poden accedir a l'esterilització voluntària, sempre i quan tinguin el permís del marit.¹⁴

La campanya pel dret a l'avortament al Marroc

El 2016, el consell de govern marroquí va aprovar la introducció d'un canvi de llei que obria la porta a poder avortar en tres supòsits: en cas de violació o incest, quan la mare té un trastorn de salut mental o quan el fetus presenta malalties greus o malformacions. Tanmateix, com les associacions feministes i per la salut sexual han denunciat de forma reiterada, la proposta mai no s'ha dut a aprovació del Parlament, ni sembla que hi hagi un compromís de fer-ho properament, per la qual cosa avortar intencionadament al Marroc continua castigat amb una pena de sis mesos a dos anys de presó¹⁵ i amb una multa de 500 a 5.000 dirhams.

Lluny de resignar-se, les associacions i col·lectius que lluiten pel dret al propi cos han desplegat una campanya permanent amb exigències que passen per l'aprovació de la modificació de la llei, però també per la despenalització completa de l'avortament. Amb aquest objectiu, l'AMLAC va convocar el 25 de juny de 2019 una concentració a favor de l'avortament, davant del Parlament a Rabat, considerant els tres supòsits que marcaria la nova llei com a totalment insuficients.¹⁶

Un altre dels col·lectius que encapçala la campanya és el Moviment Alternatiu per les Llibertats Individuals (MALI), fundat a Rabat l'any 2009 i que pregonja la desobediència civil, el feminisme, el laïcisme i la defensa dels drets sexuals i reproductius,

que va dur a terme una acció a la seu del Ministeri de Salut, la nit del 24 d'abril de 2019. La protesta, contra la inacció del parlament a l'hora de dur a terme la reforma de la llei, va consistir a enganxar compreses a les parets tacades amb sang falsa i amb consignes com "el meu cos, les meves normes" i "el meu úter, la meva decisió", i va ser filmada per la televisió digital francesa France.tv Slash, en una video-sèrie a càrrec del col·lectiu juvenil Clit Revolution.¹⁷ Al 2018, MALI va llançar la campanya "El meu úter, la meva decisió, la meua llibertat", en el marc de la qual es va dur a terme l'acció de l'abril de 2019.

Però l'acció de MALI en favor de l'avortament va molt més enllà de l'exigència de l'actual reforma de llei promesa. El 2012, MALI va crear una línia d'ajuda a l'autogestió de l'avortament, que permetia accedir a l'Artotec, un medicament que el provoca. Ràpidament, la línia telefònica va ser tallada i les farmàcies van començar a exigir recepta per a adquirir el medicament. Finalment, el Ministeri de Salut va acabar retirant-lo del mercat, tot i que les activistes continuen obtenint-lo per altres mitjans, amb l'objectiu de poder atendre els centenars de missatges que els arriben i de garantir un accés menys arriscat i prohibitiu que el que plantegen els avortaments clandestins, que suposa un autèntic negoci per alguns i algunes metges. Les activistes s'enfronten a una amenaça constant de fins a cinc anys de presó per "encoratjar l'avortament".

"Les dones decidim". Campanya del col·lectiu MALI a favor de la despenalització de l'avortament.

Una de les pràctiques que també denuncia el col·lectiu és la prevalença dels anomenats tests de virginitat, que es realitzen sobretot a les núvies, sovint per petició de la família del marit. En un comunicat amb motiu del 70è aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans,¹⁸ publicat el desembre de 2018, va qualificar aquesta pràctica, criticada per l'OMS i que també és freqüent a altres països de la regió, com ara Líbia i Egipte, de "tortura" i "agressió sexual".

L'inici de la fi de la impunitat per les violències sexuals al Líban

Líban no és, ni de bon tros, l'únic país on es concerten matrimonis forçats en cas de violació. A d'altres països com Algèria, on l'article 326 del codi penal permet al segrestador o al violador d'una menor escapar del càstig si es casa amb la seva víctima, o el propi Marroc, aquesta pràctica és, encara, una realitat. Tanmateix, Líban és el país on, gràcies a la mobilització i a la pressió de les dones, l'any 2017 el parlament va derogar l'article que garantia impunitat per als agressors sexuals per la via matrimonial,¹⁹ tot i que la clàusula encara és aplicable si la víctima té entre 15 i 18 anys i prèviament a la violació s'havia consentit el casament.

"Un vestit blanc no amaga la teva violació".
Campanya de l'Associació ABAAD al Líban.

La controvertida mesura, que suspenia la responsabilitat criminal del violador si aquest es casava amb la víctima, enfrontant-se a una pena de fins a set anys de presó si no s'adheria a l'article 522, va ser llargament desafiada per l'oposició

d'associacions i col·lectius defensors dels drets humans de les dones. L'acció més famosa contra la impunitat de les violències sexuals al país va ser la campanya "Un vestit blanc no amaga la teva violació", encapçalada per ABAAD, una ONG libanesa per la igualtat de gènere, que entre d'altres va penjar 31 vestits de núvia esguerrats dels arbres del passeig marítim de Beirut, generant un gran impacte.

L'acció, que es va dur a terme a finals del 2016, simbolitzava els 31 dies del mes en què les dones podien ser agredides, i els vestits representaven les dones que són forçades a conviure amb els seus agressors, que a més les poden seguir atacant impunement en un país en què, com lamenten les activistes, forçar l'esposa a mantenir relacions sexuals no es considera violació.²⁰ El suport massiu a la causa —el 85 % de la població libanesa considerava que l'article 522 comprometia greument la dignitat de les dones agredides—²¹ i l'abast d'aquesta van ser reconeguts amb el premi SGD Action Award 2019, que valora la defensa dels Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'ONU, a la millor campanya.²²

"Campanyes com 'No abans dels 18' i 'Augmenteu l'edat' han exercit una pressió decisiva en el compromís de les diferents comunitats religioses del Líban amb la fi del matrimoni forçat de menors"

L'èxit de l'acció no emmascara, però, la prevalença del matrimoni forçat adolescent al Líban, difícil de combatre per la complexa estructura legal del país i la seva constitució, que en el seu article 9 atorga autoritat a cadascuna de les 18 comunitats religioses per organitzar les lleis que regeixen la vida de les persones, el que s'anomena "l'estatus personal". No hi ha, per tant, una llei unificada relativa al matrimoni, ni una edat mínima comuna de casament, i la seva aplicació varia segons la comunitat religiosa d'origen de la noia,²³ la qual cosa dificulta encara més la lluita contra les unions forçades de menors i joves. La pressió d'activistes i societat civil, a

través de campanyes i accions com “Raise the Age” (“Augmenteu l’edat”), liderada per l’associació KAFA, o “Mesh Abel El 18” (“No abans dels 18”), de l’Agrupament Democràtic de Dones Libaneses (RDFL), ha obligat a la majoria de les comunitats religioses a augmentar aquesta edat mínima.²⁴

És important, en termes de comprendre millor com interseccionen les diferents condicions de vulnerabilització de les dones joves a la societat libanesa, destacar que el matrimoni forçat té una incidència espacial entre la població siriana refugiada pel conflicte. Sí, tal com exposa el darrer informe de l’ONG Plan International, més de la meitat de les enquestades —d’una mostra de 400 noies d’entre 10 i 19 anys— van assegurar haver patit violència física, sexual, assetjament o abús verbal als carrers de Beirut, la capital,²⁵ la reacció —en termes de restricció de la llibertat de moviments— al risc que això suposa per a la seguretat i l’honor no té les mateixes implicacions per a les dones joves i menors libaneses que per a les refugiades i migrades. De fet, segons la mateixa enquesta, el 10 % de les menors sirianes de la mostra han estat casades o promeses força abans dels 18 anys. Es pot dir, doncs, que la crisi humanitària siriana està agreujant, al seu torn, la situació de drets fonamentals i la lliure circulació de les joves i menors d’aquesta comunitat de refugiades al Líban, pel fet que alguns dels motius que porten els pares a casar-lesen matrimonis forçats tenen a veure directament amb la incidència de les agressions i assetjament als carrers i camps de refugiades.

⁷ Jeune Afrique, Tribune “Une jeunesse féministe arabe assoiffée de liberté, d’égalité et de démocratie”, 8/03/2019: <https://www.jeuneafrique.com/746241/societe/tribune-une-jeunesse-feministe-arabe-assoiffee-de-liberte-degalite-et-de-democratie/>

⁸ Houria Alami M’Chichi, “Les féminismes marocains contemporains. Pluralité et nouveaux défis”, a *Féminismes au Maghreb*. Nouvelles Questions Féministes 2014/2 (Vol. 33), pàg. 65 a 79.

⁹ France24.com, “Maroc : sit-in à Casablanca pour dénoncer les violences sexuelles contre les femmes”, 23/08/2018: https://www.huffpostmaghreb.com/2017/08/23/harcelement-sexuel-_n_17806868.html

¹⁰ Document Llei 103-13 relativa a les violències contra les dones, 22/02/2018: <http://adala.justice.gov.ma/production/legislation/fr/Nouveautes/lutte%20contre%20les%20violences%20faites%20aux%20femmes.pdf>

¹¹ HRW, comunicat “Morocco: New Violence Against Women Law. Progress, but some gaps; further reform needed”, 26/02/2018: <https://www.hrw.org/news/2018/02/26/morocco-new-violence-against-women-law>

¹² HRW, “World Report 2019, Morocco & Western Sahara”, 17/02/2019: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/morocco-western-sahara#49dda6>

¹³ Association marocaine de lutte contre l’avortement clandestin (AMLAC): <http://amlac.org.ma/>

¹⁴ Sexual Rights Initiative, Morocco: <http://sexualrightsdatabase.org/countries/455/Morocco>

¹⁵ HuffPost Maghreb, “Un sit-in pro-avortement organisé mardi prochain devant le parlement à Rabat”: https://www.huffpostmaghreb.com/entry/un-sit-in-pro-avortement-organise-mardi-prochain-devant-le-parlement-a-rabat_mg_5d0a5f54e4b0e560b70d2f48

¹⁶ Ibid.

¹⁷ France TV Slash, Clit Revolution, Episodi 6 “L’IVG c’est sacré”, difós el 16/05/2019: <https://www.france.tv/slash/clit-revolution/996913-l-ivg-c-est-sacre.html>

¹⁸ MALI, press release “My vulva is mine”, 10/12/2018: <https://www.facebook.com/MALIMaroc09/photos/a.1006430119439429/1961287607287004/?type=3&theater>

¹⁹ HRW, World Report 2019, “Lebanon”, 17/02/2019 (2019): <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/lebanon>

²⁰ Civil Lebanon, “One Step Ahead The Famous ‘Rape Law’”, 2017: <http://civillebanon.com/one-step-ahead-the-famous-rape-law/>

²¹ ABAAD MENA, “A White Dress Doesn’t Cover the Rape – 16 Days of Activism against GBV – 2016”: <https://www.abaadmena.org/programmes/advocacy-and-policy-development/project-58748b6fa56f85-59472059>

²² UN SDG Action Awards, edició 2019: <https://sdgactionawards.org/initiative/1225>

²³ OHCHR (2017), “Report on child marriage, early marriage and forced marriage in Lebanon”: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/ForcedMarriage71-175/Lebanon.pdf>

²⁴ Ibid.

²⁵ Plan International, “Adolescent girls in crisis. Voices from Beirut”, juny 2019: <https://plan-international.org/publications/adolescent-girls-crisis-beirut>

¹ ONU, Declaració i Plataforma d’acció de Beijing de 1995: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20S.pdf>

² ACNUDH, Consell de Drets Humans, “La juventud y los derechos humanos. Informe del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos”, publicat el 28/06/2018.

³ Committee on the Rights of the Child, General comment No. 20 on the implementation of the rights of the child during adolescence, 6/12/2016.

⁴ UNICEF (2017), “A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents”, pàg. 73, 82.

⁵ Promundo i UN Women (2017), “Understanding Masculinities: Results from the International Men and Gender Equality Survey – Middle East and North Africa”, pàg. 16.

⁶ UN Women (2017), “Facts and figures: Ending violence against women”: <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>

CAPÍTOL 5

La resistència juvenil contra la persecució de la diversitat sexual i de gènere

Les relacions i pràctiques homosexuals són castigades, encara, a 70 països.¹ En 9 d'ells, com ara l'Iran, l'Aràbia Saudita, Sudan i el Iemen, amb la pena de mort. A la Mediterrània, la vulneració dels drets de les persones LGBTI+ és sistemàtica i generalitzada, si bé pren formes diferents segons el país, variant també la diversitat d'actors que exerceixen aquest tipus de violències. En 6 dels països, tots ells del Nord d'Àfrica i a Síria, el principal actor responsable que persegueix els moviments i persones que defensen la llibertat sexual és l'Estat. En altres, són grups extremistes violents els qui ataquen gais, lesbianes i persones trans. En la majoria, es combinen tots els actors, donant lloc a aquesta vulneració sistemàtica de drets, amb diferents graus d'impunitat.

La prohibició de les pràctiques i relacions homosexuals sota pena de presó o administrativa, de vegades amb subterfugis com l'ús de lleis ambigües o fetes per a castigar altres tipus de conductes, l'estigmatització i l'assetjament, els assassinats extrajudicials i les pallisses, els exàmens anals forçats, la negació de tractaments mèdics, la prohibició d'actes públics, la vigilància tecnològica, la difusió de missatges d'odi per part de personatges polítics i mitjans, però també la denegació d'asil als i les sol·licitants que al·leguen persecució per orientació sexual o identitat de gènere, són algunes de les formes que pren aquest tipus de discriminació.

La manca de normatives internacionals específiques al voltant de la protecció del dret a la llibertat d'orientació sexual ha estat, durant dècades, un obstacle afegit contra la criminalització, essent proposat com a dret a protegir dins l'estructura del

Foto extreta de del flickr de l'usuari Stock Catalog.

dret de les dones al control sobre la seva pròpia sexualitat, a la Plataforma d'Acció de Beijing, en el marc de la 4a conferència sobre les dones, el 1995. El primer intent d'alguns estats per la inclusió i reconeixement de les realitats sexuals no heteronormatives va ser, però, fallit.²

No va ser fins el 2011 que les Nacions Unides varen aprovar la primera resolució sobre drets humans, orientació sexual i identitat de gènere, per un estretíssim marge de 23 vots a favor i 19 en contra,³ que entre d'altres proposava el primer informe oficial que l'Alt Comissionat de l'ONU pels Drets Humans, l'ACNUDH, va realitzar sobre vulneracions de drets de gais, lesbianes i persones trans al món,⁴ amb una sèrie de recomanacions per a protegir-ne els drets humans.

Seria, però, injust, exposar la vulneració dels i les joves LGBTI+ de la regió euromediterrània presentant-les principalment com a víctimes de les violències, davant la multiplicitat, la riquesa i la diversitat d'experiències i moviments de resistència que han sorgit —especialment després de les primaveres àrabs— allà on aquestes violències han impactat les seves vides, per combatre l'homofòbia, la lesbofòbia, la bifòbia i la transfòbia. Parlar únicament de la violència, sense reconèixer el potencial de lluites i l'agència dels col·lectius, xarxes i activistes LGBTI+, és contribuir a invisibilitzar els seus esforços per transformar les seves societats d'origen.

A la presó per defensar els drets i les llibertats sexuals

Pràcticament tots els països del Nord d'Àfrica criminalitzen d'alguna forma les relacions consensuades —en general— fora del matrimoni i l'adulteri. Al Marroc, a Algèria, a Líbia i a Tunísia, a més, ser homosexual, ser activista pels drets LGBTI+ o exhibir públicament una identitat sexual o de gènere dissident pot ser motiu de persecució criminal, tortura i presó.⁵ És el cas, també, de Síria, on el conflicte i l'expansió territorial de l'Estat Islàmic

ha agreujat, en els darrers anys, la situació de les persones LGBTI+, perseguides també als territoris sota control d'Al-Assad, moltes de les quals s'han vist obligades a abandonar el país com a refugiades polítiques i de guerra.

Si alguns i algunes activistes destacaven, en un informe de Human Rights Watch,⁶ que l'agitació nascuda de les primaveres àrabs va tenir efectes positius per a l'expansió i creixement de les lluites per la llibertat sexual i de gènere —quasi una desena de col·lectius LGBTI+ van ser fundats entre els anys 2011 i 2012 i molts i moltes joves amb orientacions sexuals i identitats de gènere diverses van fer el salt a l'activisme, van esdevenir visibles i van col·locar aquesta qüestió a l'agenda dels moviments polítics—, per a d'altres grups, els canvis polítics i processos revolucionaris no han acabat de generar transformacions en el panorama regional “malgrat les lluites, campanyes i mobilitzacions”.⁷

Campanya per alliberar dues noies lesbianes detingudes per fer-se un petó al Marroc. Per AMDH, Akaliyat i ASWAT.

Al Marroc, la lluita se centra sobretot en la derogació de l'article 489 del codi penal, que penalitza els “actes antinaturals amb una persona del mateix sexe” amb penes de presó de sis mesos a tres anys, i en la denúncia de les agressions a persones LGBTI+ o sospitoses de ser-ho, que són, segons els i les joves activistes del col·lectiu Akaliyat, “contínues”.⁸ Poques, però, acaben transcendint als mitjans. El 2016, la detenció de dues noies de 16 i 17 anys durant una setmana per amanyagar-se i besar-se en un terrat va aixecar una reacció inaudita fins llavors al país, quan la campanya en defensa dels drets de les adolescents

i que exigia la retirada de l'article 489, liderada per l'Associació Marroquina pels Drets Humans (AMDH), Akaliyat i el col·lectiu ASWAT, va aconseguir reunir més de 85.000 signatures.⁹ Ambdues noies van ser absoltes al desembre d'aquell mateix any.

"A més de la repressió, l'activisme juvenil pels drets LGBTI+ es bloqueja, al Nord d'Àfrica, a través de traves burocràtiques per registrar i legalitzar associacions polítiques"

La dinàmica autoritària de l'Estat marroquí contra la diversitat sexual troba una extensió en l'estigmatització social i en la complicitat de part de la població i de les famílies del jovent activista LGBTI+, utilitzades al seu torn com a forces de xoc i eina de repressió.¹⁰ Són freqüents, especialment en algunes zones, les pallisses, linxaments i agressions, el ciberassetjament, l'ostracisme i l'expulsió del si de la família.

Alhora, l'activisme juvenil pels drets LGBTI+ és obstaculitzat no només per la criminalització penal i estigmatització social de la dissidència sexual i de gènere, també per les restriccions a la llibertat d'associació, que presenta vulneracions específiques en tots aquests països, i que "fa virtualment impossible treballar públicament en la defensa d'aquests drets",¹¹ per les dificultats prèvies de registrar i legalitzar associacions de caire polític. És el cas de l'esmentada Akaliyat, que va veure rebutjada la seva sol·licitud de legalització a principis del 2017, per motius burocràtics que el propi col·lectiu va desmentir,¹² i de Shams, una organització LGBTI+ tunisiana fundada l'any 2015, que es troba actualment enmig d'un greu intent d'il·legalització per part de les autoritats del país.¹³

Entre d'altres, Shams treballa per la derogació de l'article 230 del codi penal de Tunísia —considerat per molts el país més garantista del Nord d'Àfrica pel que fa a drets i llibertats—, que castiga els actes homosexuals entre homes i també entre dones, amb fins a tres anys de presó. Mentre 115 persones eren detingudes el 2018¹⁴ —38 d'elles posteriorment

empresonades— per la seva suposada orientació sexual, el govern feia tot el possible per callar la veu d'aquest col·lectiu, reprenent la denúncia que ja va paraitzar durant un mes la feina de l'associació, al gener del 2016, fins que el Tribunal de Primera Instància de Tunis va sentenciar que Shams actuava d'acord amb la Llei d'Associacions i va aixecar el veto.¹⁵ Aprofitant, com en el cas d'Akaliyat, suposats errors burocràtics, l'acarnissament contra el col·lectiu va revifar a inicis d'aquest 2019.

La situació és similar a Algèria, on el codi penal estableix penes de fins a dos anys de presó i multes que poden arribar als 2.000 dinars algerians (uns 20 euros) per conductes homosexuals,¹⁶ i a Líbia, en situació de conflicte entre el govern reconegut per Occident i altres milícies que pugnen per guanyar terreny i poder, activistes denuncien que diverses faccions han dut a terme detencions arbitràries d'homes sospitosos de ser gais.¹⁷

Campanya de l'associació MALI contra l'article 489 de la constitució del Marroc.

Manifestació per la despenalització de l'homosexualitat a Tunísia, per Shams.

La detenció de dos joves transsexuals i els exàmens anals forçats a Egipte

Que a Egipte les relacions homosexuals i la transsexualitat no estiguin tipificades com a delictes explícitament, com sí que succeeix a la resta del Nord d'Àfrica, no implica en absolut que no es criminalitzin i persegueixin a la pràctica. Des dels anys 90, els successius governs, però especialment l'actual règim militar presidit per Abdelfatah al-Sisi, al poder des del 2014, han fet ús d'una llei sobre el combat a la prostitució —la llei 10/1961— per reprimir les dissidències sexuals i de gènere al país. Concretament, el seu article número 14, que castiga la "incitació al llibertinatge".¹⁸

Una de les poblacions que es troba sota més risc de ser perseguida per aquesta llei —així com pel desballestament de les llibertats ciutadanes en general a Egipte— és la comunitat trans. El darrer cas és el de Malak Al-Kashef, una noia transsexual de 19 anys, i Hossam Ahmed, un noi trans, detinguts per la policia després de les mobilitzacions enceses per una col·lisió accidental en una estació de tren a El Caire, a principis de març del 2019.¹⁹ Immediatament després, grups d'activistes van llançar per les xarxes una crida urgent, davant de l'alt risc que ambdós activistes, però especialment la Malak, estiguessin patint maltractaments i tortures, una preocupació compartida per la directora adjunta d'Amnistia Internacional al Nord d'Àfrica i Orient Mitjà, que va assegurar "témer realment per la seguretat física i el benestar psicològic"²⁰ de la jove trans, acusada, juntament amb Ahmed, de "donar suport

a organitzacions terroristes i usar les xarxes socials per incitar a cometre delictes”.²¹

L'activista trans, que continua empresonada després que el 16 de juny de 2019 se li renovés per sisena vegada la presó preventiva,²² va denunciar haver estat sotmesa a un examen anal forçat, consistent en la introducció —per part d'un metge— dels dits o d'instrumental per l'anús, per valorar si hi ha “constància” d'una relació homosexual. Una pràctica que Egipte —però no només, també entre d'altres, Tunísia i, fins que no es va prohibir el 2012, el mateix al Líban— utilitza sistemàticament contra la població LGBTI+ detinguda, malgrat la crida de l'Associació Mèdica Mundial, de l'ACNUDH i d'ONGs com Human Rights Watch a prohibir amb caràcter urgent aquesta prova considerada degradant i inhumana.²³

Els exàmens anals forçats, que els i les activistes qualifiquen de “tests de la vergonya” o “tests violadors”, van ser aplicats també en un dels casos

més greus de vulneració de drets de les activistes LGBTI+ que ha viscut el país, la tardor del 2017, dies després que la imatge d'un jove gai, Ahmed Alaa, onejant una bandera amb l'arc de Sant Martí en un concert del grup libanès Mashrou' Leila a El Caire, desfermés una polèmica ferotge als mitjans de comunicació. La ràtzia repressiva contra l'activisme LGBTI+ va acabar amb 76 persones detingudes com a sospitoses de mantenir conductes homosexuals i més de 40 empresonades, algunes de les quals van denunciar haver estat sotmeses a l'esmentada pràctica i altres tipus d'agressió sexual i maltractament.²⁴

Aquestes detencions s'emmarquen en una dinàmica d'atac constant per part del govern d'Al-Sisi a la dissidència política a Egipte, en forma de massacres, detencions arbitràries, tortures, tancament de webs i comptes de xarxes socials i la promulgació d'una llei que obstaculitza fins l'extrem la feina de les organitzacions socials²⁵ i de la societat civil en el seu conjunt.

Manifestació per la prohibició dels tests anals a Tunísia, per Shams association.

Assetjament, repressió administrativa i desprotecció de les joves activistes LGBTI+

La persecució legal i policial oberta constitueix una vulneració extremadament clara dels drets sexuals, però n'hi ha d'altres, més subtils, que també dificulten i obstaculitzen enormement la vida, la llibertat i l'autoorganització de les persones LGBTI+ a la Mediterrània. La persecució administrativa, malgrat que no es tipifiqui l'homosexualitat com a delictes, les declaracions homòfobes i els discursos d'odi, la desprotecció davant les agressions o la denegació d'asil polític a les persones LGBTI+ són algunes de les formes que pren aquest tipus d'empara a les vulneracions de drets sexuals.

Jordània, per exemple, va despenalitzar les estrictes lleis contra les pràctiques homosexuals heretades de l'època colonial, formalment, l'any 1951, amb l'adopció del seu propi Codi Penal posterior a la independència i, tot i que la xaria —la llei islàmica— sí que prohibeix aquesta conducta, formalment no pot ser castigada sota pena de multa o presó. Que la persecució no sigui oberta no vol dir, però, que les persones LGBTI+ gaudeixin, en aquest país, de llibertat per viure la seva sexualitat i opció sexual. Més enllà de l'estigma social i l'ampli rebuig que encara genera (un 97 % de la població creia, el 2013, que l'homosexualitat és inacceptable), la postura del govern no contribueix, tampoc, a la normalització de la diversitat.²⁶ Al juliol de 2017, la Comissió de Mitjans del parlament jordà va bloquejar l'accés a la revista local en línia My.Kali, que publica des del 2007 continguts dirigits al públic LGBTI+, després que la diputada d'un partit islamista vinculat als Germans Musulmans exigís una investigació sobre el mitjà²⁷ perquè incomplia, al seu parer, la Llei de Premsa i Publicació. Els ministres de Justícia i d'Interior jordans van aprofitar el rebombori aixecat per la investigació a My.Kali per escriure dues cartes oficials declarant el seu rebuig a la ja marginalitzada comunitat LGBTI+ del país,²⁸ i constatant que el govern no hi serà per defensar els drets dels gais, lesbianes, bisexuals, trans i intersexuals jordans.

“Al maig del 2019, el Ministre libanès de Telecomunicacions va ordenar bloquejar la coneguda aplicació per a gais Grindr a tot el país”

Quatre anys abans, al febrer del 2014, les autoritats jordanes havien detingut 10 gais i lesbianes durant uns dies per organitzar una celebració en una sala de festes d'Amman, la capital, per tal de “prevenir una alteració de la pau”, en declaracions a l'agència AFP del governador administratiu que va ordenar l'arrest.²⁹

El cas del Líban hi guarda forces similituds, especialment pels intents de les autoritats d'aplicar l'article 534 del codi penal libanès, que castiga les relacions sexuals “contra natura” per a criminalitzar les pràctiques entre persones del mateix sexe, malgrat les diverses sentències que apunten que aquestes no són il·legals i que no poden recollir-se sota aquest article. La darrera d'aquestes sentències, del juliol de 2018, està especialment considerada una passa històrica en el camí cap a la despenalització de la dissidència sexual ja que, en referència a nou persones detingudes el 2015 en un suburbi de Beirut per ser sospitoses de ser gais i transgènere, estableix que “els homosexuals tenen dret a les relacions íntimes i humanes amb qui considerin, sense interferències ni discriminacions per la seva inclinació sexual”.³⁰

Però els intents de bloquejar l'activisme al Líban es tradueixen, sobretot, en les traves administratives a què activistes i persones LGBTI+ han de fer front. Des dels intents de bloqueig de la conferència anual organitzada per la Fundació Àrab per les Llibertats i la Igualtat (AFE), un grup que treballa entre d'altres pels drets LGBTI+, a la detenció d'activistes i la pressió per a cancel·lar els actes del festival Pride l'any 2018,³¹ que pretenia organitzar nou dies d'esdeveniments culturals i educatius sobre els drets LGBTI+, fins al bloqueig, al maig del 2019, de la conegudíssima aplicació per a gais Grindr, per part del Ministre libanès de Telecomunicacions.³²

El bloqueig al Pride de Beirut es replica a Turquia, que des del 2015 prohibeix sistemàticament la

mobilització per l'orgull LGBTI+ a Istanbul, que se celebra des de fa 17 anys, al·legant motius de seguretat.³³ Malgrat la darrera prohibició, el juny del 2019, els i les activistes han continuat manifestant-se pels carrers de la ciutat, així com d'altres indrets de Turquia, en alguns casos, rebent les càrregues de les forces policials.³⁴

Als països del sud d'Europa, amb legislacions garantistes amb la protecció dels drets LGBTI+, preocupa l'auge de discursos de l'odi i negacionistes de la realitat de la diversitat sexual i de gènere, en línia amb el creixement d'opcions polítiques d'extrema dreta, i el fort biaix entre la protecció de la població LGBTI+ local i el compliment de les obligacions i compromisos pel que fa al dret a asil per motius de persecució política i risc per a la vida. En aquest sentit, una de les fronteres on es visibilitzen de forma més crua aquestes vulneracions és la frontera sud espanyola, i especialment les ciutats de Ceuta i Melilla. Si, al gener del 2018, hi havia una trentena de gais marroquins al centre d'internament d'immigrants de Melilla,³⁵ esperant a poder fer una sol·licitud formal d'asil a Espanya, el periple per aconseguir obtenir refugi és, pràcticament missió impossible, en un país que va denegar 3 de cada 4 sol·licituds el mateix any, i en va deixar més de 78.000 sense resoldre.³⁶

Les lleis de protecció contra l'homofòbia i els crims d'odi no van evitar, per altra banda, les més de 50 denúncies per agressions de caràcter LGBTI-fòbic que es registren cada mes a l'Estat Espanyol,³⁷ ni tampoc que l'activista gai "la Ely" perdés la vida després de rebre un brutal atac a Valladolid.³⁸ Similar i d'extrema gravetat va ser l'assassinat a plena llum del dia de l'activista *queer* grec Zak Kostopoulos "Zackie Oh" el 21 de setembre del 2018, a Atenes. Kostopoulos va ser colpejat per l'amo d'una joieria, Thanasis Chortariás, membre d'un grupuscle feixista, i la policia, que el van continuar colpejant quan estava al terra, emmanillat i inconscient.³⁹ Els mitjans van difondre àmpliament la versió dels assassins, que suggeria que Kostopoulos intentava robar a la botiga sota la influència de drogues. Ambdues acusacions van ser desmentides.⁴⁰

³¹ Amnesty International, LGBTI rights (actualitzat el 2018): <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/discrimination/lgbt-rights/>

³² Girard, F. (2004), "Negotiating Sexual Rights and Sexual Orientation at the UN" a Parker, R., Petchesky, R. i Sember, R. *SexPolitics - Reports from the Front Lines*. Cap. 10, pàg. 311-358.

³³ UN General Assembly, Human Rights Council resolution 17/19 on "Human rights, sexual orientation and gender identity", 14/07/2019.

³⁴ OHCHR (2012), "Born free and equal. Sexual Orientation and Gender Identity in International Human Rights Law": <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/BornFreeAndEqualLowRes.pdf>.

³⁵ Human Rights Watch (2018), Informe "Audacity in adversity. LGBT activism in the Middle East and North Africa".

³⁶ Ibid

³⁷ Association Akaliyat, "Communiqué à l'occasion de la journée mondiale de lutte contre l'homophobie, la transphobie et les LGBTphobies", 22/05/2019: https://thevoiceofthequeer.com/fr/communique-a-l-occasion-de-la-journee-mondiale-de-lutte-contre-lhomophobie-la-transphobie-et-les-lgbtphobies/?fbclid=IwAR2DQILQImMLMxZqwrzTAGUtCdiUg6Mz_-Df9CS-xwDxon0tiQ-kyEI8lls

³⁸ La Directa, "Si ets activista LGBTI al Marroc, les autoritats et vigilen i et molesten constantment". Entrevista de Víctor Yustres al portaveu d'Akaliyat, 14/05/2019: <https://directa.cat/si-ets-activista-lgbti-al-marroc-les-autoritats-et-vigilen-i-et-molesten-constantment/>

³⁹ Middle East Eye, "Homosexuality in Morocco: Girls' trial sparks debate on decriminalisation", 11/12/2016: <https://www.middleeasteye.net/news/homosexuality-morocco-girls-trial-sparks-debate-decriminalisation>

⁴⁰ HRW (2018), vg. cita núm. 5.

⁴¹ International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA), "State Sponsored Homophobia 2017: A world survey of sexual orientation laws: criminalisation, protection and recognition", maig 2017.

⁴² ActuMaroc, "Les autorités marocaines refusent de reconnaître la première association homosexuelle", 6/02/2017: <https://www.actu-maroc.com/les-autorites-marocaines-refusent-de-reconnaitre-la-premiere-association-homosexuelle/>

⁴³ Afriques en lutte, "Tunisie: Une organisation de défense des droits LGBT menacée de dissolution", 3/03/2019: <http://www.afriquesenlutte.org/afrique-du-nord/tunisie/article/tunisie-une-organisation-de>

⁴⁴ Amnesty International, "Tunisia: Authorities must end shameful attempts to shut down prominent LGBTI organization", 28/02/2019: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/02/tunisia-authorities-must-end-shameful-attempts-to-shut-down-prominent-lgbti-organization/>

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Codi penal algerià (1971), articles 333 i 338, pàg. 100-102.

⁴⁷ HRW (2018), vg. cita núm. 5.

⁴⁸ Refworld, Egypt: Law No. 10/1961, on the Combating of Prostitution: <https://www.refworld.org/docid/5492d8784.html>

⁴⁹ The voice of the queer, comunicat "Freedom to Malak El-kashif and Hossam Ahmed", 16/05/2019: <https://thevoiceofthequeer.com/en/freedom-to-malak-elkashif-and-hossam-ahmed/>

⁵⁰ The Independent, "Fears for transgender Egyptian woman held in men's prison", 07/03/2019: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/egypt-trans-woman-prison-malak-al-kashef-lgbt-rights-a8812281.html>

⁵¹ The voice of the queer (2019), vg. cita núm. 19.

²² Front Line Defenders, "Trans Woman Human Rights defender, Malak al Kashif, detained and charged", actualitzat 18/06/2019: <https://www.frontlinedefenders.org/en/case/trans-woman-human-rights-defender-malak-al-kashif-detained-and-charged>

²³ Human Rights Watch, "Dignity Debased. Forced Anal Examinations in Homosexuality Prosecutions", 12/07/2016: <https://www.hrw.org/report/2016/07/12/dignity-debased/forced-anal-examinations-homosexuality-prosecutions>

²⁴ NBC, "'You can't be out': Gay Egyptians continue to fear persecution", 18/08/2018: <https://www.nbcnews.com/feature/nbc-out/hunt-has-never-stopped-gay-egyptians-continue-fear-persecution-n901886>

²⁵ HRW (2018), vg. cita núm. 5.

²⁶ Pew Research Center, Global Attitudes and Trends 2013, "The Global Divide on Homosexuality", 04/06/2013.

²⁷ Freedom House, Freedom on the Net 2018, Countries: Jordan: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2018/jordan>

²⁸ Movahedi, M.J. per a The New Arabic, "Gay-bashing in Jordan - by the government", 30/08/2017: <https://www.alaraby.co.uk/english/Comment/2017/8/30/Gay-bashing-in-Jordan-by-the-government>

²⁹ Al Arabiya, "Jordan arrests 10 gays over get-together party", 27/02/2014: <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/02/27/Jordan-arrests-10-gays-over-get-together-party.html>

³⁰ HRW, "Lebanon Edges Closer to Decriminalizing Same-sex Conduct", 02/02/2017: <https://www.hrw.org/news/2017/02/02/lebanon-edges-closer-decriminalizing-same-sex-conduct>

³¹ Reuters, "Beirut Pride canceled after organizer held overnight by authorities", 16/05/2018: <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-lgbt/beirut-pride-canceled-after-organizer-held-overnight-by-authorities-idUSKCN11H0XT>

³² Middle East Eye, "Activists slam Lebanon telecoms ministry after it bans Grindr app", 28/05/2019: <https://www.middleeasteye.net/news/activists-slam-lebanons-telecoms-ministry-after-it-bans-grindr-app>

³³ Amnesty International, "Turkey: Lift arbitrary ban and allow Istanbul Pride to take place peacefully", 28/06/2019: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/06/turkey-lift-arbitrary-ban-and-allow-istanbul-pride-to-take-place-peacefully/>

³⁴ Hurriyet Daily News, "Gay groups march in Istanbul pride despite ban", 29/06/2019: <http://www.hurriyetdailynews.com/photo-gay-groups-march-in-istanbul-pride-despite-ban-134049>

³⁵ H24 Info, "A Melilla, une trentaine d'homosexuels marocains demandent l'asile à l'Espagne", 18/01/2018: <https://www.h24info.ma/maroc/societe/a-melilla-trentaine-dhomosexuels-marocains-demandent-lasile-espagne/>

³⁶ RTVE, "España rechazó tres de cada cuatro solicitudes de asilo en 2018 y tiene más de 78.700 pendientes", 12/02/2019: <http://www.rtve.es/noticias/20190212/espana-rechazo-3-cada-4-solicitudes-asilo-2018-tiene-mas-78700-pendientes/1882980.shtml>

³⁷ ElDiario.es, "Las personas LGTBI denuncian más de 50 agresiones cada mes por homofobia, bifobia o transfobia", 29/11/2018: https://www.eldiario.es/sociedad/oculta-LGTBIfobia-victimas-hombres-jovenes_0_840616317.html

³⁸ El Español.com, "La brutal muerte de la 'Ely' de Valladolid, pionera en salir del armario, a manos de un menor homófobo", 23/09/2018: https://www.lespanol.com/reportajes/20180923/brutal-muerte-ely-valladolid-pionera-armario-menor/340216589_0.html

³⁹ Hibaí Arbide per a Telesur, "Grecia: exigen justicia para Zak Kostopoulos, asesinado brutalmente", 17/10/2018: <https://www.youtube.com/watch?v=Oizu0ZFkLHk>

⁴⁰ ILGA Europe (2019), "Annual review of the Human Rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people 2019".

CAPÍTOL 6

El dret al treball: resistències contra l'atur juvenil, la precarietat i l'esclavisme domèstic

L'empobriment global de les classes treballadores afecta de forma decisiva el jovent de la regió euromediterrània i d'arreu. Segons l'Organització Internacional del Treball (OIT), 145 milions de treballadors i treballadores joves viuen en la pobresa,¹ que impacta en aquest segment poblacional de forma desproporcionada, especialment després de la darrera gran crisi econòmica mundial. Una de les causes subjacents és la precarització del mercat de treball i el desmuntatge del sistema de protecció social i laboral a nombrosos països. De fet, un 76,7 % dels i les joves que treballen ho fan al sector informal, que al seu torn és el més desregulat, amb salaris inferiors i més desprotegit. Alhora, les persones joves tenen tres vegades més probabilitats que els adults d'estar a l'atur i, l'any 2017, la incidència de l'atur juvenil afectava uns 70,9 milions de joves al món.²

La tendència dels darrers quinze anys a la terciarització progressiva del mercat de treball cap al sector financer, els serveis i les cures ha incorporat més jovent al mercat laboral, si bé la contractació s'ha temporalitzat i flexibilitzat. A Europa, l'austeritat i la crisi al sud del continent i l'augment de la temporalitat dels contractes han impactat especialment en les condicions laborals del jovent del països com Itàlia, Grècia o l'Estat espanyol, mentre que l'Orient Mitjà i el Nord d'Àfrica continuen essent dues de les regions amb una incidència major d'atur juvenil.

Per altra banda, el Consell de Drets Humans de l'ONU apuntava, en el seu informe sobre l'estat dels drets humans del jovent publicat l'any 2018, que l'extensió de les pràctiques no remunerades com a porta d'entrada al món laboral suposa un desavantatge comparatiu per als i les joves que no es poden permetre treballar sense cobrar.³ El Consell assenyala l'establiment de salaris "juvenils" com un dels principals exemples de discriminació del jovent en el món del treball, ja que és una pràctica contrària al principi d'igualtat de remuneració per un treball d'igual valor, que recull el Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals. La pauperització juvenil afecta, també, el gaudi d'altres drets fonamentals, com ara el dret a un habitatge digne.

Alhora, les dones joves s'enfronten a obstacles addicionals en l'àmbit laboral, principalment la discriminació salarial, la càrrega de cures no remunerades, la pervivència de violències específiques com ara l'assetjament sexual i el fet d'ocupar la majoria de les feines a temps parcial o en l'economia informal, amb posicions laborals més baixes i pitjor remunerades.⁴ Un fet que s'agreuja encara més en el cas de les dones joves migrades, sobretot d'aquelles en situació irregular, que constitueixen la força de treball de l'economia informal i de l'àmbit domèstic i de les cures, on la protecció social i sindical acostuma a ser inexistent, per la qual cosa és encara més important destacar-ne les experiències de lluita i autoorganització.

Totes les situacions descrites constitueixen, clarament, una vulneració del dret individual

i col·lectiu del jovent al treball, reconegut en els articles 23 i 24 de la Declaració Universal dels Drets Humans, així com a l'esmentat Pacte Internacional dels drets Econòmics, Socials i Culturals, al Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, a la Convenció de les Dones (CEDAW) i a d'altres mecanismes normatius d'àmbit internacional. D'entre els drets concrets vulnerats que recullen les esmentades convencions, el dret a treballar en unes condicions justes, a percebre el mateix salari per la mateixa posició, sense discriminacions, a treballar en condicions de seguretat, al descans, a l'oci i a una limitació raonable de la jornada laboral. Alhora, l'article 8 del Pacte Internacional dels drets Econòmics, Socials i Culturals protegeix el dret a sindicar-se, un dret que ha experimentat un perillós retrocés en les darreres dècades.

Marxa de joves al Líban contra el sistema Kafala (2018), per Pat Sy.

“Doneu-nos feina o mateu-nos”, la revolta contra l’atur juvenil a Tunísia

Les revoltes que van recórrer el Nord d’Àfrica del 2010 al 2011 van ser liderades per un jovent indignat i fart, que reclamava llibertats polítiques i civils. I la frustració per la manca de perspectives laborals i de futur més enllà de l’economia informal i la precarietat en va ser un dels detonants. Va ser, precisament, l’assetjament policial que patia com a venedor ambulat de fruita, en un país tremendament corrupte, el que va dur Mohamed Bouazizi, un jove de la població tunisiana de Sidi Bouzid, a encendre’s en flames. Era el desè jove tunisià que s’immolava amb aquest mètode l’any 2010,⁵ encenent l’espurna del que es coneixeria com a revolta dels gessamins, que va acabar amb la sortida de l’autòcrata Zine el Abidine Ben Ali.

Vuit anys després, l’atur juvenil al Nord d’Àfrica es troba cinc punts per sobre dels índexs del 2011 i sobrepassa el 15 % de la població a Tunísia, arribant pràcticament al 30 % en el cas dels i les joves llicenciades i graduades.⁶ La situació de l’atur al país ha esdevingut, per tant, “un fenomen estructural que impacta en el jovent en la seva totalitat, amb xifres especialment altes en el cas de les persones llicenciades i de les dones. Els joves aturats que no tenen estudis superiors, dues vegades més nombrosos, acaben omplint les files de la precària economia informal”.⁷

Protesta de joves tunisians i tunisianes, per AslanMedia.

Fins ara, cap dels governs que s’han anat succeint a Tunísia ha impulsat reformes profundes contra l’atur juvenil, tampoc a les regions interiors mineres del país, les més castigades per la pobresa i la marginació, mentre que l’estructura burocràtica i econòmica del règim s’ha conservat sense gaires danys de consideració. Si la situació econòmica i el repartiment de la riquesa en aquest petit país del Magrib no han canviat substancialment des d’aquella Revolta del Gessamí de 2011, la frustració i el cansament generats per la precarietat i la manca d’accés a una feina digna tampoc no s’han esvaït.

“Al setembre de 2018, es van registrar 591 protestes arreu del país, la major part a les províncies més empobrides i oblidades, bressol d’aquest moviment de joves aturades, estudiants i llicenciades pel dret al treball”

Així, el 2018 va veure néixer una nova onada de protestes contra l’autoritarisme i la repressió, la manca de feina i les condicions de vida miserables al Nord d’Àfrica, i especialment a la zona del Rif (Marroc), a Algèria i, també, a Tunísia, a la qual es va sumar la indignació per un fenomen que té visos d’agreujar-se tremendament en un futur: la manca d’accés a l’aigua i els talls —que, de nou, afecten desproporcionadament les regions interiors.

Ja al maig del 2017, milers de joves van acampar a la desèrtica zona de Tataouine durant setmanes, fartes d’esperar una feina en una regió rica en recursos extractius, on les empreses petrolieres que hi treballen prefereixen contractar personal estranger, per la qual cosa la inversió governamental en concessions i infraestructures no reverteix en la població local.⁸ Plens d’ira, els i les manifestants van bloquejar un dels principals oleoductes de la zona, a El Kamour, i es van enfrontar a la policia nacional tunisiana, que ja els havia intentat cremar el campament de protesta dies abans. Durant els enfrontaments, un manifestant va morir en ser atropellat per un vehicle de la policia nacional. A mitjans de juny, després d’un mes de bloqueig de

l'oleoducte, els joves mobilitzats van arribar a un acord amb el govern, amb la mediació del sindicat majoritari tunisià, la UGTT.

Al gener del 2018, quan es commemorava el setè aniversari de la fugida de Ben Ali del país, l'augment generalitzat dels preus i dels impostos —en compliment de les mesures d'austeritat imposades per facilitar el retorn dels 2.400 milions d'euros del préstec de l'FMI al país— va atiar les mobilitzacions arreu de Tunísia, on participaven majoritàriament joves —estudiants i aturades—, sobretot a la capital i a l'interior, convocades pels moviments Fesh Nestannew ('A què esperem?') i Manish Msamah ('Jo no perdonaré'), coalició nascuda el 2016 amb l'objectiu d'aturar una llei que, a la pràctica, atorgava una amnistia econòmica a l'entramat corrupte que sostenia el règim del dictador.⁹

Si, a la capital, Tunis, l'ambient va ser de celebració del llegat revolucionari, aviat les protestes van estendre's a les zones més empobrides de la ciutat, on els i les joves breguen no només amb una taxa d'atur encara més elevada que la mitjana nacional, també amb l'estigmatització de ser assenyalats com a delinqüents pel fet de viure en determinats barris. En les dues nits de mobilitzacions i aldarulls que van seguir a la commemoració, més de 200 persones van ser detingudes i un activista va morir.¹⁰ Sens dubte, però,

el punt àlgid d'aquesta nova onada de mobilitzacions populars va tenir lloc al setembre de 2018, quan es van registrar 591 protestes arreu del país,¹¹ la major part de les quals a les governacions de Kairouan, Gafsa, Sidi Bouzid, Sousse i Sfax, bressol d'aquest moviment de joves aturades, estudiants i llicenciades pel dret al treball.

La lluita de les treballadores domèstiques migrades contra l'esclavisme del segle XXI

Arreu del món, les condicions d'extrema vulnerabilització de les dones que migren —especialment d'aquelles que ho fan de forma il·legal o irregular— faciliten la seva explotació en l'àmbit laboral i les precipiten a l'economia submergida o informal, i especialment al treball domèstic i de cures, en condicions d'aïllament social, desprotecció i, en alguns casos, de semiesclavatge o pràcticament d'esclavatge. Segons dades de l'OIT, hi ha 67 milions de treballadores domèstiques de 15 anys en endavant, el 80 % de les quals són dones i el 17 %, migrades.¹²

Exposades sovint a tot tipus d'abusos de poder, incloent l'abús sexual, l'autoorganització de les treballadores domèstiques migrades contra el que

Marxa antiracista al Líban.

l'activista Carmen Juarez anomena "l'esclavisme del segle XXI" ha donat lloc a algunes de les lluites més potents dels darrers anys, amb experiències com, per exemple, la de les treballadores internes a Barcelona, la de l'associació SEDOAC a Madrid, o d'altres a Mèxic, Filipines, Estats Units, Moçambic, Sud-àfrica o Hong Kong. Una de les mobilitzacions més destacables en aquest sentit a la regió euromediterrània, pel fet d'estar majoritàriament liderada per dones joves i per les condicions d'abús extrem que pateixen, és la de les treballadores domèstiques migrades del Líban.

La vida sota el sistema Kafala: el cas de les joves treballadores domèstiques al Líban

Al Líban hi treballen més de 250.000 internes domèstiques, procedents de països com Filipines, Etiòpia, Madagascar o Sri Lanka. La majoria d'elles tenen menys de 30 anys i van accedir al país quan comptaven amb vint anys i escaig.¹³

Malgrat la invisibilitat relativa a què aquestes treballadores són condemnades al Líban, el 16 de juny de 2018, Dia Internacional de les Treballadores Domèstiques, centenars de dones van prendre els carrers de Beirut, convocades per l'ONG KAFA (enough) Violence & Exploitation, que lluita contra les discriminacions per motius de gènere, ABAAD, Anti-Racism Movement i altres entitats libaneses, reivindicant l'abolició del sistema Kafala, o de 'tutela', que basteix la legitimació i la continuïtat dels greus abusos que pateixen les internes al país.

El sistema Kafala, originari dels països del Golf i que s'usa també a d'altres països com la veïna Jordània —on existeix una situació d'explotació similar— i Nepal, suposa el control total de les treballadores domèstiques per part dels seus ocupadors i ocupadores. Fins al punt que, segons dades de KAFA, en una gran majoria dels casos (podria arribar fins el 94 %) les persones que les contracten tenen com a pràctica habitual confiscar-los el passaport i els documents d'identitat, fet que no només és una

invasió del seu dret a la privacitat, també restringeix la seva llibertat de moviments i dificulta que les treballadores denunciïn abusos o deixin la feina. I és que aquest sistema lliga la treballadora migrada al seu ocupador i la fa 100 % dependent en termes legals i financers.¹⁴ Si, per exemple, l'ocupador no renova els papers de la treballadora o ella fuig de la casa, aquesta esdevé immediatament il·legal, malgrat que hagi entrat al país legalment.

El 2014, un jutge de Beirut va sentenciar que la pràctica de retenir passaports constituïa una violació de drets bàsics garantits per convenis internacionals ratificats pel Líban, com ara la Convenció Internacional sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació Racial, i que, per tant, la por a perdre la inversió econòmica realitzada per portar la treballadora aquí "no podia justificar la privació de llibertat de moviments".¹⁵

La vulneració dels drets de les treballadores domèstiques sota el sistema Kafala va, però, molt més enllà, i implica també la prohibició de sortir al carrer sense permís —un 22 % dels ocupadors i ocupadores, aproximadament, tanquen les treballadores a la casa amb pany i clau—, jornades interminables sense pauses ni dies lliures, el no pagament o el pagament irregular del salari, que afecta un 40 % d'aquestes dones, la violència física, la restricció de comunicacions amb la família o la malnutrició alimentària.¹⁶

Alhora, les internes migrades no tenen reconegut el dret a sindicar-se perquè no estan incloses al Codi de Treball libanès, fet que agreuja la seva situació de desprotecció. A més de les seves pròpies mobilitzacions, campanyes com "Think about it, think about her"¹⁷ ('Pensa-hi, pensa en ella'), de KAFA, intenten sensibilitzar els propis ocupadors i ocupadores perquè prenguin consciència de les il·legalitats que estan cometent. Un enfocament que ha rebut crítiques perquè individualitza el problema estructural que pateixen aquestes semiesclaves i el relega a l'àmbit de cada domicili, delegant la responsabilitat exclusiva d'un canvi en les persones ocupadores i absolent-ne l'Estat, malgrat l'existència de tot un seguit de violacions sistemàtiques dels drets de les migrades, amb pràctiques que freguen, si no directament emulen, les de les xarxes de tràfic de persones.¹⁸

Marxa contra el sistema Kafala a Beirut per Charlotte Gaudreau.

¹ International Labour Organization (2017), "Global employment trends for youth": https://www.ilo.org/global/publications/books/global-employment-trends/WCMS_598669/lang--en/index.htm

² Ibid.

³ ACNUDH, Consejo de Derechos Humanos, "La juventud y los derechos humanos. Informe del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos", 28/06/2018.

⁴ Human Rights Council, A/HRC/37/32, "Realization of the right to work. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights", 04/01/2018.

⁵ Fanack.com, "In Tunisia, Self-immolation Soars as Economy Tanks", 20/06/2019: <https://fanack.com/tunisia/history-past-to-present/tunisia-self-immolation-soars-as-economy-tanks/?fbclid=IwAR3Hf8MPRECUE1mx2NWni3C6lq2OdRGTVqQnFJXRbVpgi5KrlH6KJPlqmFE#XQzvn8i0zi0.facebook>

⁶ Institut National d'Étadistiques de Tunisie (INS-NAT), Taxa d'atur segons el sexe al maig del 2019: <http://www.ins.nat.tn/fr/themes/emploi#1908>

⁷ OIT (2015), "L'inventaire de l'emploi des jeunes en Tunisie: Trente ans de politiques de l'emploi (IEJ)": https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_444914.pdf

⁸ New York Times, "Young and Unemployed, Tunisians Agitate for a 'Second Revolution'", 20/05/2017: <https://www.nytimes.com/2017/05/27/world/africa/unemployed-tunisians-revolution.html>

⁹ ICTJ, "Tunisian Activists Oppose Law That Would Grant Amnesty to Corruption", 22/07/2016: <https://www.ictj.org/news/tunisia-reconciliation-protest-amnesty-corruption>

¹⁰ The Guardian, "Tunisia rocked by protests over price rises", 10/01/2018: <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/10/tunisia-rocked-second-night-protests-over-price-rises-austerity-measures>

¹¹ Forum Tunisien pour les Droits Economiques et Sociaux (FIDES), "Rapport du mois de septembre. Des mouvements sociaux, des suicides et des violences", núm. 61, setembre 2018.

¹² International Labour Organization, The Care Economy, Domestic Workers: <https://www.ilo.org/global/topics/care-economy/domestic-workers/lang--en/index.htm>

¹³ Amnesty International (2019), informe "Leur maison, c'est ma prison": <https://www.amnesty.org/download/Documents/MDE180022019FRENCH.pdf>

¹⁴ Jureidini, R. per a KAFA (Enough) Violence & Exploitation, "An Exploratory Study of Psychoanalytic and Social Factors in the Abuse of Migrant Domestic Workers by Female Employers in Lebanon", gener del 2011.

¹⁵ The Legal agenda, "Lebanese Judge: Passport Retention of Domestic Workers Violates International Law", 28/11/2016: <http://legal-agenda.com/en/article.php?id=3244>

¹⁶ Jureidini, R. (2011), vg. cita 14.

¹⁷ KAFA, (enough) Violence & Exploitation, campanya "Think about it, think about her": <https://www.kafa.org.lb/en/node/47>

¹⁸ Pande, A. (2018), "The Paper that you Have in Your Hand is My Freedom": Migrant Domestic Work and the Sponsorship (Kafala) System in Lebanon", International Migration Review, Volume: 47 issue: 2, pàg. 414-441.

CAPÍTOL 7

La vulneració del dret a la llibertat de circulació i el dret a la migració i a la mobilitat

Més d'un 3 % de la població mundial resideix, de forma temporal o permanent, en un país diferent al seu país de naixement o origen. La progressiva inclusió de la migració com una amenaça a la seguretat nacional per part de nombrosos països de la Mediterrània i la securització i militarització de les respostes a aquest fenomen han generat impactes molt greus en els drets humans de les persones que migren i han deixat pràcticament sense efecte els mecanismes de protecció internacionals d'aquestes persones.

Uns mecanismes que intenten garantir el respecte a la promoció i protecció dels drets humans de les persones migrades, també en l'exercici de sobirania de l'Estat a l'hora de decidir qui penetra i qui no al seu territori, tal com recomana l'Organització Internacional per a les Migracions (OIM), i seguint l'Observació General núm. 27 del Comitè de Drets Humans de l'ONU, que considera la llibertat de circulació com a condició indispensable per al lliure desenvolupament de la persona.¹ Encara més si, com en el cas que ens ocupa, les persones que migren estan en ple procés de desenvolupament i construcció de l'autonomia personal.

I és que el jovent representa una àmplia proporció dels corrents migratoris (aproximadament un 70 % de les migrades i sol·licitants d'asil són menors de 30 anys) i es calcula que uns 27 milions de joves han migrat o estan en trànsit.² Són, a més, migrades amb necessitats i obstacles específics que, sovint, no són abordats. Amb els actuals discursos i polítiques migratòries i securitàries, aquestes necessitats i dificultats no només no es contemplen en molts casos, sinó que s'incrementen des de les pròpies institucions que han signat els convenis de protecció.

Una de les vulneracions que es practica, per exemple, sobre el jovent migrat són les deportacions col·lectives i les anomenades devolucions "en calent" a països en els quals hi ha probabilitats que pateixin tortura, persecució i altres violacions greus dels drets humans, una pràctica prohibida per la Convenció de Ginebra de 1951 sobre l'Estatut dels Refugiats i el Protocol de 1967.³ Un exemple són les darreres deportacions al Marroc d'activistes rifenys perseguits pel govern,⁴ als quals s'ha rebutjat la sol·licitud d'asil a l'Estat espanyol malgrat el context actual

Frontera Sud, per Martí Albesa (Agència La Talaia).

de repressió i les aproximadament 400 persones —la majoria joves— empresonades per participar o liderar protestes a la regió.

La situació dels fills i filles de persones migrades nascudes en un altre país, o residents en aquest des de petites, tampoc no és fàcil. El dret a la ciutadania continua condicionat, a molts països de la Mediterrània, a la nacionalitat dels progenitors i a la voluntat política, suposant un greuge pels drets humans i fonamentals i en el gaudi dels drets civils i polítics de les persones que no tenen accés —o que tenen un accés parcial— a la ciutadania. Les experiències juvenils per a la demanda d'accés a la ciutadania, com la campanya grega "Ithageneia" ('els mateixos drets'), liderada per Generation 2.0 RED i que defensa els drets dels i les joves migrades de segona generació, considerades gregues de segona, cobra aquí un interès especial.

Finalment, un dels casos més invisibilitzats de restriccions a la llibertat de moviments i, per tant, de construcció d'autonomia, és la situació que viuen milers

de joves als camps de refugiats i refugiades, tant als camps que allotgen a les qui han arribat en els darrers anys a les fronteres europees, com als que habiten des de fa més de 30 anys la població palestina i sahrauí, suspesos en un oblit històric i connectat, a més, amb vulneracions col·lectives dels drets dels pobles.

Criminalització i autoorganització de joves migrades i menors no acompanyades a la Mediterrània

El fenomen de la migració de joves i menors sense acompanyament de cap adult ha generat una de les crisis polítiques i de vulneracions de drets actuals més greus a la regió mediterrània, especialment considerant l'impacte de la nova direcció de la política migratòria de la Unió Europea, consistent en l'externalització de les fronteres de la UE a tercers

països on el monitoratge dels drets humans és molt més difícil i la protecció contra els abusos encara més minsa. Tant UNICEF com l'Organització Internacional per a les Migracions i l'ACNUDH han advertit de la incidència creixent d'aquest fenomen i de la particular vulnerabilitat que presenten els i les menors migrades en els seus trajectes cap a Europa⁵ i el turment i l'extrema exposició a les vulneracions de drets que pateixen les menors i els infants a les presons i centres de migrants d'aquests països.⁶

Si, a Grècia, un 86 % dels infants i els joves migrants que van arribar ho van fer acompanyats per familiars, a Itàlia, el 83 % d'aquests van ser menors no acompanyats, un 81 % en el cas d'Espanya, segons les darreres estadístiques sobre infants migrants i refugiats d'UNICEF.⁷ La immensa majoria d'aquests infants i joves que van migrar sols són nois i, en el cas d'Itàlia, un 93% tenen entre 15 i 17 anys. A l'Estat espanyol, al desembre de 2018, hi havia aproximadament uns 13.000 menors no acompanyats, malgrat que —com denuncien entitats com l'Associació Pro Drets Humans d'Andalusia (APDHA)— no existeixen dades exactes i fiables sobre la xifra real de nens i nenes migrades⁸ que viatgen sense la companyia d'un familiar adult.

Campaments Tindouf (Sàhara Occidental), per Carmen A. Tamés.

Els motius que empenyen els i les joves a migrar són molt diversos. En molts casos, com en la situació esmentada al Rif, aquest motiu es vincula al dret a la pau i a una vida lliure de violència, especialment en el cas dels qui fugen de la guerra, de vulneracions sistemàtiques dels drets humans

o de la persecució per motius d'origen, ètnics, de gènere o d'orientació sexual.⁹ Però també estan lligades a la recerca de mitjans de subsistència, en un sistema econòmic global colonial, que extreu, espolia i privatitza els recursos dels països del sud global, contribuint a empobrir la seva població.

“L'estigmatització del jovent migrat en el seu conjunt i, especialment, del jovent magribí, aplanar el camí a abusos com ara les batudes per perfil racial i una major tolerància envers els discursos d'odi”

En el cas de les joves migrades menors d'edat, les mancances estructurals en el sistema d'acollida generen vulneracions de drets que comencen tan bon punt aquestes persones arriben al país,¹⁰ unes vulneracions que adquireixen gravetat considerant que estan protegides per la Convenció sobre els Drets de la Infància, que obliga a prioritzar l'interès de l'infant, i a la qual tots els països del sud d'Europa estan adherits. A l'Estat espanyol, per exemple, associacions com l'APDHA i d'altres han documentat en els seus informes situacions en les quals els menors eren emmanillats amb brides a la seva arribada al país, retinguts en llocs no habilitats amb persones majors d'edat sense els recursos suficients per a la seva atenció, traslladats sense garanties i en furgons policials, així com també, com es va poder veure l'estiu de 2018 a Catalunya, acollides en espais totalment inadequats, com ara comissaries, per la manca d'espais als centres especialitzats, que posen de relleu la fallida d'aquest sistema. Per altra banda, a això se sumen algunes notícies preocupants, com la retenció de 89 menors migrades durant el 2018 als Centres d'Internament d'Estrangers,¹¹ els CIEs, que va denunciar l'ONG Save the Children, o altres com la relativa a la mort d'un menor a Almeria en una contenció,¹² actualment sota investigació.

A més dels problemes i vulneracions relatius a l'acollida, l'estigmatització social del jovent migrat en el seu conjunt i, especialment, del jovent originari del Magrib, en un context d'auge de formacions

polítiques obertament racistes arreu d'Europa, barreja la criminalització habitual del jovent, la deshumanització per motius racistes i una percepció inusualment desproporcionada de la inseguretat, aplanant el camí a abusos com ara les batudes per perfil racial i una major tolerància envers els discursos d'odi. Per contrarestar l'estigmatització, els i les joves migrades tutelades i ex tutelades protagonitzen experiències pioneres d'autoorganització i empoderament amb una premissa molt clara: "prou parlar de nosaltres sense nosaltres".¹³

Manifestació de la Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía, per Laura Ortiz.

L'Associació ExMenas, una experiència organitzativa contra la por i l'aïllament a Barcelona

Els discursos criminalitzadors contra el jovent migrat no només no són innocus i contribueixen decisivament a aïllar socialment aquestes joves i a desprotegir-les encara més, sinó que han provocat un repunt de la violència racista a Catalunya, reflectida en atacs com els que es van donar a Canet de Mar, on un home va entrar en un centre de menors armat amb un ganivet, i a Castelldefels, on un grup de joves van irrompre amb actitud agressiva en un altre centre de les mateixes característiques, al març del 2019. Una de les veus que va emergir i va guanyar centralitat durant la reacció posterior als atacs, a nivell mediàtic i social, va ser l'Associació d'ExMenas.

Formada per noies i nois que han passat per algun moment pel sistema de tutela espanyol o que han arribat a Catalunya per trobar-se de front amb aquesta criminalització, l'associació es va crear per construir un altre relat sobre el fet jove i migrat, i contrarestar el discurs hegemònic, que associa aquestes joves amb la criminalitat —malgrat que les pròpies dades confirmen que més del 80 % no té cap tipus d'antecedent—¹⁴ i amb la drogodependència.

Alhora, el col·lectiu pretén donar veu a una realitat i, sobretot, a una perspectiva completament invisibilitzada als mitjans de comunicació, servir de pont entre veïnat, entitats, institucions i jovent migrat i denunciar les batudes racistes i la discriminació i la situació d'abandonament de moltes joves extutelades,¹⁵ que suposa, per a moltes d'elles —es calcula que deuen ser 1.000 l'any 2019 només a Catalunya— un salt al buit, perquè ja no poden beneficiar-se de cap règim de protecció.¹⁶

L'Associació d'ExMenas és, fins al moment, l'única experiència formal d'autoorganització del jovent tutelat i extutelat a l'Estat espanyol, malgrat que les experiències informals i associatives entre joves autòctones i migrades apareixen al caliu de la situació, i que existeixen també altres entitats, com ara l'experiència d'Extutelados/as, a Màlaga, que treballen per implicar i assessorar joves migrades.

La vida als llimbs: llibertat de moviments, frustracions i resistències del jovent als camps de refugiats i refugiades

La manca de llibertat de moviments —i sovint d'espai— marca la realitat de la vida del jovent als camps de refugiades de la Mediterrània, atrapades en una espera de final incert. Si bé pren formes diferents als insalubres camps de Mòria de l'illa de Lesbos, on romanen milers de refugiades que en els darrers anys han entrat a Grècia buscant un futur en pau, i als camps on la població palestina i sahrauí es refugien des de fa dècades per assegurar —especialment en el darrer

cas— la seva supervivència com a poble, esperant un dret d'autodeterminació i de retorn que no arriba mai.

Per als joves refugiats i refugiades als camps de Grècia, la situació és, simplement, "un infern". A Lesbos, on es confinen 9.000 persones en un recinte fet per acollir-ne 3.000, la desesperació de joves i adolescents —que són un terç de la població del camp— davant la manca d'accés a l'educació i deguda a les condicions indignes¹⁷ en què viuen ha generat, segons Metges Sense Fronteres, una situació d'emergència per l'augment dels intents de suïcidi i autolesions entre aquest grup de població.¹⁸ D'altres, que han fet front a múltiples vulneracions greus dels drets humans, incloent la violència sexual, durant el trajecte fins a Europa, pateixen de mutisme, atacs de pànic, agressivitat i malsons constants. Algunes organitzacions subratllen la poca atenció específica al jovent com a subjecte als camps de refugiades, malgrat que aquest enfronta un elevat risc d'exposició al trauma i a una mala salut mental,¹⁹ amb majors nivells d'ansietat, mals psicòmatics i depressió.

Malgrat tot, els i les periodistes que coneixen bé la situació asseguren que les experiències d'autoorganització, en general i també juvenils, als camps de refugiades, existeixen, tot i no estar formalitzades com a tal.

Força més consolidades estan les experiències de resistència i autoorganització juvenil als camps palestins i sahrauís. En el cas de la diàspora sahrauí, formada per unes 174.000 persones localitzades en 5 campaments en ple desert algerià des de 1975, l'esperança primerenca d'una ràpida solució al conflicte amb el Marroc, en forma del referèndum d'autodeterminació promès per l'ONU, s'ha esvaït per donar pas a la dura lluita quotidiana contra les condicions climàtiques hostils i un oblit creixent de la comunitat internacional.²⁰ Entre les joves, la perspectiva de no tornar en un futur proper a la seva terra d'origen genera frustració i malestar. Buscar formes de matar el temps, la manca de feina, les creixents restriccions econòmiques i els anhels de llibertat individuals i col·lectius generen, en el jovent sahrauí, un desassossec que els empeny, en alguns casos, a demanar un retorn a les armes, que col·lectius com UJSARIO, les joventuts del Front Polisario, intenten canalitzar en esforços polítics.

Si, en aquest cas, nombrosos sahrauís tenen la possibilitat d'estudiar a Cuba, Espanya o Algèria a través de beques, un cop retornats i retornades dins dels camps, la dificultat de trobar una feina ajustada als seus estudis és un element més de frustració.²¹

Una situació similar a la que viu la quarta generació de joves als camps de refugiades palestines de l'Orient Mitjà, els més antics de tots els que existeixen actualment, bastits després de la Naqba, la gran expulsió el 1948 de milers de palestins i palestines de les seves terres per part d'Israel. Aquesta solució —transitòria des de fa més de 60 anys— genera una discriminació efectiva a molts nivells envers el jovent palestí, començant per un desavantatge comparatiu en l'accés a l'educació. Al Líban, per exemple, les refugiades palestines tenen un accés restringit a les escoles públiques i no poden sufragar les privades. S'hi sumen la discriminació dels drets civils i polítics dels i les residents als camps de refugiades,²² les dificultats socioeconòmiques —el 70 % de la població palestina jove al Líban és pobre i un 5 % viu en la pobresa extrema—,²³ les limitacions a l'hora d'accedir a determinats tipus de feines i l'alta taxa d'atur juvenil (36,4 %).

Tot plegat, agreujat per la doble diàspora del jovent palestí que residia als camps de refugiades de Síria,²⁴ que va veure les seves condicions empitjorades i els seus drets vulnerats en un grau encara major, en haver d'escapar al Líban fugint del conflicte actual al país.

Campaments de Tindouf, foto de Sarlin/e a Flickr.

¹ HumanRightsLibrary, University of Minnesota, Observación General No. 27, Comentarios generales adoptados por el Comité de los Derechos Humanos, Artículo 12 - La libertad de circulación, 67º período de sesiones, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.7 at 202 (1999).

² ACNUDH, Consejo de Derechos Humanos, A/HRC/39/33, "La juventud y los derechos humanos", 28/06/2018.

³ Unión Interparlamentaria, ACNUDH i OIT (2015), "Migración, derechos humanos y gobernanza": https://www.ohchr.org/Documents/Publications/MigrationHR_and_Governance_HR_PUB_15_3_SP.pdf

⁴ Público, "El exilio de los activistas rifeños: de huir en patera de la persecución marroquí a terminar en el CIE de Aluche", 12/07/2018: <https://www.publico.es/sociedad/hirak-exilio-activistas-rifenos-huir-patera-persecucion-marroqui-terminar-cie-aluche.html>

⁵ UNICEF, IOM and UNHCR Global Migration Group Symposium – Briefing paper, "Enhancing Cooperation on the Protection of Unaccompanied Migrant Children and Youth", maig 2011.

⁶ UNICEF (2017), report "Children on the Move in Italy and Greece": <https://www.unicef.org/eca/media/921/file/REACH%20report%202017.pdf>

⁷ UNICEF, Latest statistics and graphics on refugee and migrant children, actualitzades a finals del 2018: <https://www.unicef.org/eca/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>

⁸ Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía, "Infancia migrante. Derechos humanos en la Frontera Sur", publicat el 29/03/2019.

⁹ Ustylenko, K., Centre for Migration Studies, (2012), "The Rise in Unaccompanied Minors: A Global, Humanitarian Crisis": <https://cmsny.org/the-rise-in-unaccompanied-minors-a-global-humanitarian-crisis/>

¹⁰ El País, "La ONU vuelve a reprender a España por su trato a menores inmigrantes", 26/06/2019: https://elpais.com/politica/2019/06/25/actualidad/1561491596_546588.html

¹¹ Save the Children, "Save the Children considera la detención en los CIE de menores de edad una grave violación de sus derechos", 07/06/2019: <https://www.savethechildren.es/notasprensa/save-children-considera-la-detencion-en-los-cie-de-menores-de-edad-una-grave-violacion>

¹² Diario de Almería, "Investigan la muerte de un joven en el centro de menores de Oria", 02/07/2019: https://www.diariodealmeria.es/almeria/Investigan-muerte-centro-menores-Oria_0_1369363396.html

¹³ ElDiario.es, "Los migrantes que han estado tutelados en centros de menores: «Basta de hablar de nosotros mismos»", 27/11/2018: https://www.eldiario.es/catalunya/exmenas-colectivo-jovenes-migrantes-extutelados_0_840266123.html

¹⁴ Diari Ara, "Un 18 % dels 'menes' que han arribat a Catalunya han delinquit", 03/05/2019: https://www.ara.cat/societat/menes-mena-menors-estrangers-acompanyats-arribat-Catalunya-delictes-delinquencia-Barcelona-Mossos-pla-frenar-grups_0_2226977465.html

¹⁵ Social.cat, "L'associació ExMenas comença nova etapa i es desvincula de l'Espai de l'Immigrant del Raval", 30/05/2019: <https://www.social.cat/noticia/10280/lassociacio-exmenas-comenca-nova-etapa-i-es-desvincula-de-lespai>

¹⁶ Vinaixa, M. (2019), "La mayoría de edad: un mal sueño para los menores extranjeros no acompañados". Universitat Pompeu Fabra.

¹⁷ Infolibre, "Médicos sin Fronteras denuncia que un campo de refugiados en Lesbos «es un infierno»", 23/09/2018: https://www.infolibre.es/noticias/mundo/2018/09/23/el_campo_refugiados_moria_lesbos_grecia_infierno_segun_medicos_sin_fronteras_87009_1022.html

¹⁸ MSF, "Grecia: aumentan los intentos de suicidio y las autolesiones entre los niños refugiados atrapados en el campo de Moria", 19/02/2018: <https://www.msf.es/actualidad/grecia/grecia-aumentan-los-intentos-suicidio-y-las-autolesiones-los-ninos-refugiados>

¹⁹ Vossoughi, Nadia; Jackson, Yo; Gusler, Stephanie i Stone, Katie. (2016), "Mental Health Outcomes for Youth Living in Refugee Camps: A Review. Trauma, Violence & Abuse". Trauma Violence Abuse. 2018 Dec; 19(5): 528-542. doi: 10.1177/1524838016673602.

²⁰ Vilches, C. i Esparza, N. (2017), "La juventud refugiada en los campamentos saharauis. Atrapados en la incertidumbre del limbo", publicat per Asociación de Amigos y Amigas de la RASD de Álava i Universidad Pública de Navarra.

²¹ Orient XXI, "La jeunesse oubliée du Sahara occidental", 07/11/2018: <https://orientxxi.info/magazine/la-jeunesse-oubliee-du-sahara-occidental,2729>

²² Interpeace (2017), "Palestinian Youth. Challenges and Aspirations. A Study on Youth, Peace and Security based on UN Resolution 2250: <https://www.interpeace.org/wp-content/uploads/2018/04/2018-IP-case-study-Palestine-v3.pdf>

²³ UNRWA (2018), "Youth strategic framework for palestine refugees in Lebanon": https://www.unrwa.org/sites/default/files/content/resources/unrwa_unicef_youth_strategic_framework.pdf

²⁴ ElDiario.es, "La huida de los palestinos de Siria, una nueva diáspora", 30/04/2015: https://www.eldiario.es/desalambre/palestinos-Siria-nueva-diaspora_0_382862808.html

CAPÍTOL 8

Revoltes juvenils pels drets polítics, per la democratització i contra la tirania

“Desgraciat el poble en què la joventut no faci tremolar el tirà”, deia el filòsof equatorià Juan Montalvo. La lluita del jovent contra la tirania dels autòcrates i per la democratització i els drets polítics i culturals a la Mediterrània pren múltiples formes. Algunes d’elles, com ara la mobilització que viu Algèria, han fet tremolar —i molt— no només el quasi nonagenari president del país Abdelaziz Bouteflika, també tota la gerontocràcia d’antics llibertadors que sostenia el règim.

És un moment fosc per als drets humans, apunta Human Rights Watch, que parla d’un avenç global de l’autocràcia¹, però també un moment d’auge i enfortiment de les resistències. Així, mentre al sud d’Europa el jovent espera amb les defenses altes davant d’una possible victòria electoral que porti l’extrema dreta al poder —com ja ha succeït a Itàlia—, al Nord d’Àfrica l’esperit de les inacabades primaveres àrabs revifa per denunciar la manca de llibertats, la situació socioeconòmica i l’asfíxia a les manifestacions culturals dels pobles.

En realitat, la lluita juvenil contra l’autoritarisme i la tirania travessa pràcticament totes les vulneracions de drets de les quals hem parlat fins ara, especialment perquè és encesa, sovint, per l’empitjorament de les condicions de vida i la manca de futur. La capacitat de resistència i lideratge de les qui mantenen viva l’esperança d’un canvi profund, però, fa necessari posar una mica de llum a la foscor i dedicar aquest darrer capítol a destacar el context al Rif marroquí i a Algèria, que actualment són escenari de mobilitzacions inacabades, que poden dur a canvis substancials en un futur proper. Només un altre focus d’optimisme resisteix, a l’Orient Mitjà, contra l’autoritarisme turc i els estralls de la guerra a Síria, tot guardant com una llavor el projecte d’una societat nova, amenaçada per la fortíssima repressió d’Erdogan contra el poble kurd i les seves expressions polítiques, al Kurdistan Nord, i per l’ocupació turca de part de Rojava, el sud del Kurdistan.

Un dels processos més destacables de les tres lluites és, a més del component juvenil, l’alt grau de participació de les dones a la lluita, en el cas del Kurdistan per la pròpia transformació de gènere que es proposa, probablement l’experiment social

de construcció feminista més important dels darrers 15 anys. I és que, als països mediterranis, la població jove és el grup poblacional més gran, xifres que contrasten amb les oportunitats reals de participació política, d'emancipació econòmica i de respecte social.²

Segons el geògraf Laurent Chalard, al Marroc, però bé és extrapolable als altres contextos, s'hi combinen tres factors: l'autoritarisme, una economia fràgil fruit de les polítiques d'ajustament i les privatitzacions i un pic de naixements en les darreres dues dècades i mitja, que augmenten considerablement la probabilitat d'esclat d'una revolució.³

El despertar del Hirak, l'aixecament del jovent per la justícia social al Rif

Manifestació al Rif, per Hirak News Casablanca.

El Rif només necessitava una espurna per incendiar-se, i aquesta espurna va ser la mort de Mouhcine Fikri, un venedor de peix que va morir triturat en un camió de la brossa a Al-Hoceima, l'octubre del 2016, quan intentava recuperar la mercaderia que li havia requisat la policia.⁴ Fikri, de 31 anys, pescava il·legalment per guanyar-se la vida, en unes aigües pràcticament privatitzades per a la pesca exclusiva dels vaixells provinents de la UE. La seva precarietat era la de la pràctica totalitat de la seva generació,

abocada a sobreviure de les remeses que arriben de les seves familiar migrades, del cultiu de cànnabis i del contraban a la frontera espanyola, en un Rif amb una taxa d'analfabetisme i manca d'accés a l'educació superior a la de la mitjana del país, sobretot a les àrees rurals, on arriba al 45,7 %, amb especial incidència en les dones, així com a amb índexs molt alts d'abandonament escolar i amb un terç de la població sobrevivint gràcies a l'economia informal.⁵ En una situació, a més, de desinversió i marginació econòmica històrica i de militarització quasi permanent de la regió des de la independència del Marroc.

El que va començar com una marxa de 18 quilòmetres del dipòsit de cadàvers a la casa del jove pescador per exigir que s'aclarissin les circumstàncies de la seva mort, va acabar fent aflorar de nou les reivindicacions polítiques, econòmiques i culturals d'aquesta regió majoritàriament amaziga, entre elles, la construcció d'un hospital oncològic i d'una universitat pública. Aviat la indignació va acabar esdevenint autoorganització popular i conformant un moviment per la justícia social anomenat Hirak ('El Moviment'), que s'ha estès ja a altres parts del país, confirmant els majors temors del Makhzen⁶ (l'aparell de l'Estat marroquí).

Després de mesos de protestes pacífiques a la regió i d'una manifestació de més de 250.000 persones a Al-Hoceima, el període entre maig i juny del 2017 va tenir lloc una ràtzia repressiva que va augmentar la tensió dels enfrontaments amb la policia, i va acabar amb la detenció —entre el 26 i el 31 de maig— de com a mínim 71 persones entre aquesta localitat de la costa nord i les ciutats veïnes d'Imzouren i Beni Bouayach⁷, entre els quals —segons Amnistia Internacional— desenes de nens i nenes, i la cara visible del moviment fins aleshores, Nasser Zefzafi. Lluny de desinflar les mobilitzacions, l'arrest de Zefzafi va ser respost amb manifestacions de milers de persones.

“Les xifres de persones creuant a Espanya des del nord del Marroc es van multiplicar per sis el 2017, especialment després de la detenció de Zefzafi”

L'onada de detencions massives va tenir, però, una altra conseqüència esperada: l'èxode de joves que estaven participant de la protesta a l'Estat espanyol i a altres parts d'Europa. La pròpia agència Frontex assenyalava la repressió de les protestes al Rif⁸ com a una de les dues raons que explica que les xifres de persones creuant a Espanya des del nord del Marroc a través de la ruta de l'estret de Gibraltar es multipliqués per sis l'any 2017 respecte l'any anterior, especialment després de la detenció de Zefzafi.⁹

La protesta va repuntar especialment durant el judici a 52 activistes rifenys a Casablanca, que finalment van ser condemnats, un any després de la seva detenció, el juny del 2018, a 300 anys de presó en conjunt. Quatre d'ells, entre els quals Nasser Zefzafi, van rebre condemes de 20 anys de presó per "atemptar contra la seguretat interna de l'Estat" i participar en protestes il·legals. Els informes de l'Associació Marroquina pels Drets Humans (AMDH) apunten que, en total, més de mil persones haurien passat per la presó per col·laboració, pertinença o suport al moviment Hirak els anys 2017 i 2018,¹⁰ i segons les estimacions de la seva expresidenta, Khadija Ryadi, hi hauria encara entre 300 i 400 represaliats per les protestes al Rif tancats a presó, mentre les detencions i els judicis continuen. Per altra banda, en aquest mateix període, com a mínim 66 persones que havien estat detingudes en manifestacions massives al Rif van declarar haver estat colpejades, asfixiades, despullades, amenaçades de violació i haver rebut violència verbal a mans de la policia,¹¹ i 8 periodistes van ser detinguts per cobrir les protestes.

Un dels fets més destacables, com s'apuntava més amunt, de l'evolució del Hirak és la feminització de la protesta, especialment després de les detencions massives del 2017, en un procés —deixant de banda les especificitats en la qüestió de participació de les dones a les societats amazigues del Rif— molt habitual en aquest tipus de contextos, de substitució per la falta de cossos militants, que obre espai a l'entrada de les dones i de lideratges femenins a les organitzacions i moviments.¹²

Moltes de les dones que participen del moviment són familiars dels centenars de presos polítics dispersats en 10 presons marroquines, algunes d'elles a milers

de quilòmetres del Rif.¹³ D'altres, com Silya Ziani, una jove 23 anys que va ser la primera dona detinguda a les protestes del Rif,¹⁴ mentre acompanyava la família de Zefzafi al judici del seu fill, a Casablanca, són les activistes que van sostenir la lluita dels amazics del Rif per la justícia social des dels primers mesos.

D'una forma similar, les protestes a Algèria han convocat des de les generacions de dones joves, alfabetitzades i amb estudis, que aprofiten l'escenari de canvis oberts per empènyer cap a transformacions socials profundes, fins a veteranes lluitadores per la independència algeriana com Yamila Buhired, de 84 anys, que ha tornat al carrer per desempolsar les velles consignes d'igualtat que les van condemnar a l'oblit després del cop militar al primer president de l'Algèria independent, Ahmed Ben Bella, el 1965.

Manifestació al Rif, per Hirak News Casablanca.

Familiars de presos del Rif demanant la seva llibertat, per Hirak News Casablanca.

Fora la gerontocràcia. Joves i dones capitanejant la fi d'una època a Algèria

Quan, el 2014, Abdelaziz Bouteflika va decidir presentar-se al seu quart mandat com a candidat presidencial pel Front d'Alliberament Nacional (FLN), pràcticament octogenari, malalt i debilitat fruit d'una embòlia cerebral, es va fer un silenci incòmode a Algèria. Encara recuperant-se i tot just aterrat d'una convalescència de tres mesos en un hospital de París, Bouteflika no va participar de cap acte de la campanya electoral i, tot i així, va vèncer amb més del 80 % dels vots. Entre acusacions de frau, un moviment ciutadà nascut al caliu de les primaveres àrabs, Barakat, es va atrevir a qüestionar no només el veterà president, també a l'oposició, per bloquejar

canvis substancials cap a la democratització i la justícia social. En aquell moment, l'oposició pública a Bouteflika, com a mínim la que s'atrevia a parlar públicament, era marginal, i els membres de Barakat declaraven a la premsa "potser el canvi no el veurem nosaltres, però cal sembrar la llavor".¹⁵

Cinc anys després, i amb un cinquè mandat presidencial de Bouteflika a l'horitzó, anunciat al febrer de 2019, el jovent algerià va dir: "Amb 20 anys n'hi ha prou".¹⁶ Milers de joves es van manifestar el 22 de febrer, en una mobilització inaudita per al país, que no s'havia produït ni tan sols durant les primaveres àrabs, i van ocupar els carrers amb missatges com "O marxeu vosaltres, o marxem nosaltres" per exigir un canvi real de règim, amb la força no només de la protesta, també demogràfica: les persones menors de 30 anys són el 60 % de la població a Algèria,¹⁷ mentre que la major part del govern fins al moment tenia més de 70 anys.

El 26 de febrer, les protestes es van estendre i van tenir lloc una desena de manifestacions estudiantils arreu del país, atorgant a les protestes un caràcter nacional que constituïa, també, una novetat.¹⁸ Finalment, després de mesos de mobilitzacions, el 2 d'abril Abdelaziz Bouteflika va anunciar la seva renúncia, deixant la tutela del país en mans del general Ahmed Gaïd Saleh, però aquesta petita victòria no només no va aturar la lluita, sinó que les protestes juvenils i estudiantils van continuar, reivindicant un procés real de transició i la desmilitarització de les institucions polítiques del país.

Lluny de calmar l'ambient, Gaïd Saleh ha optat per la mà dura contra les manifestacions estudiantils setmanals, i també ha prohibit —a mitjans de juny de 2019— onejar la bandera amaziga a les protestes. S'han detingut 18 persones per "atemptat a la unitat nacional", furgant a la ferida encara oberta d'un fet que aixeca sensibilitats, el de la massacre de 125 persones durant la repressió governamental a l'aixecament de popular del 2001 a la Cabília, tot just encetat el govern de Bouteflika.

És en aquest context que les dones, i especialment les joves algerianes, han aprofitat el renaixement de la societat civil al país, i l'obertura d'un nou escenari polític i generacional, per reapropiar-se massivament de l'espai públic.¹⁹ Mares de família, estudiants, advocades, periodistes i dones rurals lluiten colze a colze al carrer per posar a l'agenda política de la transició la defensa dels drets de les dones, en un país on l'avortament, el sexe fora del matrimoni i les relacions homosexuals, entre moltes d'altres restriccions, estan prohibits. Al carrer, també hi han baixat antigues combatents per la llibertat d'Algèria que, com en tants altres contextos, van ser obligades a tornar a casa després del conflicte, com l'esmentada Yamila Buhired, exmilitant de l'FLN, que viu la mobilització com si fos una "segona Batalla d'Alger",²⁰ mentre aconsella al jovent que no es deixi prendre la revolució que li van furar a ella.

¹ HRW (2019), "World's Autocrats Face Rising Resistance": <https://www.hrw.org/world-report/2019/keynote/autocrats-face-rising-resistance>

² Council of Europe and the European Union manage partnership and joint programmes, "Youth participation and active citizenship": <https://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1667911/2.4.pdf/64ce8034-440c-4ebc-b325-2fe3be0190f5>

³ Laurent Chalard a Orient XXI.info, "La démographie comme facteur révolutionnaire en Afrique du Nord", 05/08/2015: <https://orientxxi.info/magazine/la-demographie-comme-facteur-revolutionnaire-en-afrique-du-nord,0967>

⁴ Tel quel, "La mort de Mouhcine Fikri à Al-Hoceima provoque une vague d'indignation contre la 'hogra'", 30/10/2016: https://telquel.ma/2016/10/30/la-mort-de-mouhcine-fikri-provoque-une-vague-d-indignation-contre-la-hogra_1521268

⁵ Jeune Afrique, "Tensions à El Hoceima : les chiffres des inégalités sociales qui expliquent la grogne marocaine", 25/05/2017: <https://www.jeuneafrique.com/441734/politique/tensions-a-el-hoceima-chiffres-inegalites-sociales-expliquent-grogne-marocaine/>

⁶ El Salto, "Represión en el Rif y nuevos 'Hirak' en Marruecos por una vida digna", 02/02/2018: <https://www.elsaltodiario.com/marruecos/marruecos-ahmed-zefzafi-rif-represion-hirak-vida-digna>

⁷ Amnesty Internacional, "Maroc. Vague d'arrestations massives visant des manifestants dans le Rif", 02/06/2017: <https://www.amnesty.org/fr/latest/news/2017/06/morocco-rif-protesters-punished-with-wave-of-mass-arrests/>

⁸ Frontex, Migratory Routes, Western Mediterranean Route 2017: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-mediterranean-route/>

⁹ El País, "La frustración que expulsa de Marruecos a los jóvenes", 03/12/2018: https://elpais.com/internacional/2018/11/24/actualidad/1543051591_038477.html

¹⁰ L'Economiste, "L'AMDH s'insurge contre la hausse du nombre de 'détenus politiques'", 01/11/2018: <https://www.leconomiste.com/flash-infos/l-amdh-s-insurge-contre-la-hausse-du-nombre-de-detenus-politiques>

¹¹ Amnesty International, "Maroc. Des dizaines de personnes arrêtées dans le cadre de la contestation qui secoue le Rif dénoncent des actes de torture en détention", 11/09/2017: <https://www.amnesty.org/fr/latest/news/2017/08/morocco-dozens-arrested-over-mass-protests-in-rif-report-torture-in-custody/>

¹² Miralles, N. i Rodríguez, Z. (2017), "¿Qué podemos aprender de los procesos de resistencia y participación de las mujeres en contextos armados?", a Martínez, J. (coord.) *Participar desde los feminismos: ausencias, expulsiones y resistencias* (Barcelona, Icaria Editorial).

¹³ Revista 5W, "Las voces femeninas del 'Hirak'", 27/09/2018: <https://www.revista5w.com/who/las-vozes-femeninas-del-hirak>

¹⁴ ElDiario.es, "La historia de Silya Ziani, la primera mujer detenida en las protestas del Rif", 12/06/2017: https://www.eldiario.es/desalambre/historia-Silya-detenido-protestas-Rif_0_653735288.html

¹⁵ El Confidencial, "Casi octogenario y enfermo: Bouteflika vuelve a ganar las elecciones en Argelia", 17/04/2014: https://www.elconfidencial.com/mundo/2014-04-17/casi-octogenario-y-enfermo-asi-ganara-bouteflika-las-elecciones-en-argelia_117997/

¹⁶ El Watan, "Boumerdès : «20 ans de gabegie, barakat !»", 02/03/2019: <https://www.elwatan.com/edition/actualite/boumerdes-20-ans-de-gabegie-barakat-02-03-2019>

¹⁷ Le Parisien, "La rue se lève contre Bouteflika, du jamais-vu dans l'histoire de l'Algérie", 23/02/2019: <http://www.leparisien.fr/international/la-rue-se-leve-contre-bouteflika-du-jamais-vu-dans-l-histoire-de-l-algerie-23-02-2019-8019054.php>

¹⁸ Jeune Afrique, "Mobilisation anti-Bouteflika : «La nouveauté, c'est la dimension nationale de ce mouvement»", 28/02/2019: <https://www.jeuneafrique.com/742055/politique/mobilisation-anti-bouteflika-la-nouveaute-cest-la-dimension-nationale-de-ce-mouvement/>

¹⁹ The conversation, "Algérie : les femmes à la conquête de l'espace public", 07/03/2019: <https://theconversation.com/algerie-les-femmes-a-la-conquete-de-lespace-public-112726>

²⁰ Blogs Mediapart.fr, "Djamila Bouhired au cœur du soulèvement: «J'ai l'impression de revivre la Révolution»", 03/03/2019: <https://blogs.mediapart.fr/jean-marc-b/blog/030319/djamila-bouhired-au-coeur-du-soulevement-j-ai-l-impression-de-revivre-la-revolution>

CONCLUSIONS

Conclusions

A la Mediterrània, l'avenç i l'expansió de l'autoritarisme i la probabilitat d'un augment de la conflictivitat, de l'escletxa de pobresa i dels fluxos migratoris a causa de l'emergència climàtica no semblen un horitzó molt esperançador per al respecte als drets humans i fonamentals. Especialment, en el cas dels i les joves, que, com s'extreu del recorregut de l'informe, no disposen d'una estructura normativa i formal de protecció als seus drets específics com a joves, en bona part, també, per la complexitat de definir aquesta categoria de forma homogènia.

Paral·lelament, no es pot ignorar l'atac generalitzat al sistema de drets humans, alimentat per un canvi de paradigma cap a la militarització i securització global. Un procés que, a més a més, ha contribuït a deshumanitzar i criminalitzar encara més els i les joves i a devaluar les seves vides i cossos, tant en el cas del jovent que creua fronteres a la recerca d'un futur més digne, com en el d'aquell que fuig d'un reclutament forçat quasi segur a les guerres que es lliuren a la regió, les dones i les persones LGBTI+.

A mode de resum, pel que fa a les vulneracions que travessen el jovent de la regió en el seu conjunt, trobem que:

- El retorn del servei militar obligatori, la persecució a l'objecció de consciència i el reclutament forçat formen part d'una estratègia global per a la militarització dels territoris i responen a interessos que no van a combatre els problemes estructurals que pateix el jovent, sinó a posar-lo en perill.
- La detenció i empresonament arbitrari i sistemàtic de menors a territoris com el Sàhara Occidental i Palestina, o de menors migrats en CIEs a l'Estat Espanyol, constitueix no només una violació dels seus drets, sinó també un incompliment sistemàtic i greu de tots els mecanismes de protecció de la infància.
- La privatització i sobreexplotació de les terres, així com la construcció de grans infraestructures innecessàries sota una falsa idea de progrés, contribueix a empitjorar les condicions

socioeconòmiques i les perspectives de futur de les persones joves, a més de destruir el medi ambient i els mètodes de subsistència i consagrant l'ús de tots els recursos a la maquinària neocolonial i depredadora.

- S'albira una certa obertura —si bé a mitjà termini— en la situació de les vulneracions del dret al propi cos i dels drets sexuals, impulsada sobretot pel naixement de nous col·lectius de joves feministes i LGBTI+, que, malgrat pateixen encara una forta persecució per part d'alguns estats de les ribes sud i est de la Mediterrània, han aconseguit reobrir el debat sobre la necessitat de despenalitzar les llibertats i d'acabar amb la impunitat de les violències. A la riba nord, en canvi, l'auge de formacions d'extrema dreta tradicionalista amenaça de forma material els avenços en els drets a l'avortament i a la protecció enfront de les violències de gènere i LGBTIfòbiques que pateixen les joves.
- És previsible que la situació de vulneració de drets dels i les joves que migren, però també de les que es queden als seus països, empitjori encara més per l'augment de la repressió en diversos punts de les riberes sud i est de la Mediterrània, l'alta taxa d'atur, l'avenç de la desertificació i, al seu torn, del desplaçament provocat per l'acció de les empreses transnacionals i extractives.
- La nova estratègia de política migratòria de la Unió Europea, que externalitza les seves fronteres i, per tant, aquests espais d'inexistència de drets i de vulneracions impunes i invisibles, contribueix i contribuirà encara més a erosionar el dret a migrar, el dret a la vida i, especialment, el dret a la integritat física i mental del jovent.
- El sorgiment de nous moviments de protesta que busquen transformacions profundes, especialment al Nord d'Àfrica, obren la porta a l'empoderament juvenil en la defensa dels drets i al revifament de les lluites nascudes al caliu de la truncada primavera àrab.

L'existència, en general, de lluites i resistències juvenils pel dret a la vida, a la pau, al treball, a la

terra, al retorn, al propi cos, a migrar i a la llibertat de moviments, arreu de la regió, a cada país, agermana en un element comú el jovent de tota la Mediterrània i constitueix una dosi d'esperança i d'optimisme, dipositat en l'agència i la determinació d'aquests i aquestes joves i les que han de venir.

